

Doista, u laži su kratke noge ili još jednom o politici povijesti ili politici laži

DAVOR MARIJAN
Hrvatski institut za povijest
Zagreb, Hrvatska
dmarijan66@gmail.com

U *Časopisu za suvremenu povijest* (2020, br. 3) odgovorio sam na „prikaz” moje knjige *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994. godine* koji je napravio Mesud Šadinlija. Odgovor sam naslovio „Politika povijesti ili politika laži – povodom jednog prikaza u *Preporodovu Journalu*”, a odgovorio sam na tekst koji je objavljen u *Preporodovu Journalu*, dvomjesečniku Kulturnoga društva Bošnjaka Hrvatske.¹ Smisleno je pitanje treba li uopće odgovarati na „prikaze” znanstvene knjige u neznanstvenim publikacijama, posebno onima koje bi se trebale baviti očuvanjem i razvojem kulture jedne manjinske zajednice, u ovom slučaju one bošnjačko-muslimanske u Hrvatskoj. Mislim da treba, baš zato što će u suprotnom čitatelji te publikacije, odnosno pripadnici te nacionalne manjine steći potpuno pogrešnu sliku o nekim važnim povijesnim događajima koji u mnogočemu određuju njihove odnose s hrvatskim narodom, kako u Hrvatskoj tako i u BiH. Naime, Šadinlija svoj „prikaz” temelji na metodi prešućivanja i vađenja iz konteksta. Usto mi je pripisao riječi koje nisam rekao niti ih ima u mojoj knjizi. Riječi iz jednoga dokumenta HVO-a pripisao je meni kao moja osobna stajališta, „pripisao” mi je na ignoriranju izvora na koje sam se referirao, ustvrdio je da sam prešutio nešto što nisam, a da ne govorim o spominjanju „validnih argumentata” na bitnim dionicama na kojima nije mogao argumentirano osporiti moju interpretaciju. Šadinlija ne postupa kao profesionalni povjesničar, koji želi dodatno provjeriti činjenice i propitati eventualno dvojbene interpretacije. Na temelju takva pristupa posve sam utemeljeno zaključio da me doživljava kao neprijatelja s kojim se treba obračunati, a tada su laž, konstrukcije i podmetanja potpuno validni i legitimni.² To je ujedno i pokazatelj nedostatka akademske čestitosti ili intelektualnoga poštenja. S takvim pristupom nema konstruktivne rasprave, no zbog čitatelja i zaloga za budućnost smatram da

¹ Davor MARIJAN, „Politika povijesti ili politika laži – povodom jednog prikaza u *Preporodovu Journalu*”, *Časopis za suvremenu povijest* 52 (2020), br. 3: 967-1003.

² *Isto*, 1003.

moram odgovoriti i na novu turu podmetanja i konstrukcija i tako, bar sa svoje strane, zaključiti ovu raspravu koja više nema nikakva smisla.

Na moj osvrt Šadinlija je reagirao tekstom „Pismo izlišnog neprijatelja: u ‘Politika povijesti ili politika laži...’ su kratke noge” objavljenim u *Časopisu za suvremenu povijest* (2021, br. 1).³ Šadinlija je nastavio tamo gdje je stao s prvim osvrtom, s tom razlikom da ne maše više Presudom šestorici dužnosnika Herceg-Bosne u Haagu, koja je u prvom osvrtu bila nešto poput svetoga pisma, zbirka dogmi koje se ne propituju. U tekstu je ponovio neke tvrdnje, pa ću i ja o njima ponovno nešto reći. Moj će odgovor biti manjkav jer je za cjelovit nužno preuzeti gotovo kompletni Šadinlijin tekst, što je prevelik članak za časopis.

Ne sporim pravo nikome da napravi prikaz mojih radova i polemizira sa mnom, no u konkretnom slučaju vađenje mojih riječi iz konteksta, slaganje slike koja s mojom knjigom ima vrlo malo veze, a da o podmetanju koje sam naveo ne govorim, pokazuje da se ne radi o znanstvenom prikazu kako bi se to od doktora povijesnih znanosti očekivalo, nego o gruboj propagandi utemeljenoj na krivotvorinama i politički uvjetovanim interpretacijama. Usprkos velikom naporu Šadinlija nijednu od, kako kaže, mojih „interpretativnih dubioza” nije utemeljeno osporio, što me ne čudi, i to dobrim dijelom svatko tko ima pristup internetu uz malo volje i vremena može provjeriti. U svojem odgovoru na moj osvrt pokazuje da ima određeni literarni talent, ali ne i jače argumente.

S obzirom na to da je laž svjesno izrečena neistina ili obmana, ne vidim ništa sporno da to naglasim jer je to glavna značajka rada M. Šadinlije, koji nakon što je uhvaćen „in flagranti” odgovara da previše koristim pojam laži i da je to sfera patologije.⁴ Prije će biti da je patologija besramno lagati, a ne laž nazvati pravim imenom. Spreman sam otrpjeti etiketu da sam „lažov” ako će netko to i dokazati, u suprotnom držim da se radi o onoj narodnoj „držite lopova...”. Uz očita podmetanja, Šadinlija je u nekoliko slučajeva ponovio „dubioze” kojih ima samo ako se zanemari kontekst zbivanja o kojem govorimo, što u pravilu čini. To pitanje konteksta je bitno jer se stječe dojam da nije u stanju apstraktno razmišljati, što za povjesničara koji pretendira na problematiku koja je zahtjevnija od prikaza napada brigade muslimanske ABiH na neku bezimenu kotu na planinama oko Sarajeva nije dobra preporuka. To se ne može nadomjestiti nabacivanjem mudrolija, vozikanjem „bugarskih vozova” i korištenjem otrcanih doskočica i poskočica... koji valjda trebaju humorom i igrom riječi nadomjestiti nedostatak jačih argumenata.

Najzanimljivije u Šadinlijinu odgovoru nije ono što je napisao, nego ono što nije napisao, odnosno ono na što se propustio očitovati, a to su dijelovi mojega osvrta u kojima je uhvaćen u podmetanjima. S obzirom na takav pri-

³ Mesud ŠADINLIJA, „Pismo izlišnog neprijatelja: u ‘Politika povijesti ili politika laži...’ su kratke noge”, *Časopis za suvremenu povijest* 53 (2021), br. 1: 335-359.

⁴ *Isto*, 344.

stup, svoj sam odgovor, da se opet poslužim njegovom borbenom terminologijom, „kontaminirao” osvrtom, odnosno „dotakao” sam se i njegove knjige koja se temelji na doktorskom radu. Tu knjigu određuju sljedeće „natuknice”: Karadorđevo (dogovoreni rat), historijski sporazum Muslimana i Srba (prešućen), Livno (obrana prešućena), Stolovi (obrana prešućena), Graz (dogovoreni rat), Mostar u lipnju 1992. (relativizirana zbivanja i tumačena iz perspektive dogovorenoga rata), 305. brdska brigada (prešućeno dovođenje u dolinu Vrbasa u prosincu 1992.), Konjic (prešućen napad ABiH na HVO sredinom travnja 1993.) i Živko Totić (prešućen masovni zločin prilikom njegove otmice 14. travnja 1993.), na temelju čega se relativno lako i brzo stječe uvid u nju. Šadinlija knjiga kreće se u koordinatama koje je još tijekom rata 1994. postavio Smail Čekić propagandnim uratkom *Agresija na Bosnu i genocid nad Bošnjacima 1991-1993.* i dvadeset godina poslije doradio u dvotomnoj knjizi *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*.⁵ To samo po sebi ne bi bio grijeh da su uvaženi brojni argumenti koji su se nakon rata pojavili i od kojih je veliki dio dostupan na internetu ili je to godinama bio. Šadinlija se samo uklapa u niz „analitičara” i „istraživača” koji sad već desetljećima održavaju alternativnu i „bolju” prošlost koja je u skladu s ciljevima bošnjačke političke elite bez obzira na to kako se ona danas predstavljala, kao nacionalna, vjerska ili „građanska” opcija. U tom održanju „bolje” prošlosti nema mjesta za propitivanje jer sve se zna i sve je poznato, odnosno sve je zadano! Postavljene su dogme nacionalne politike od kojih se ne odstupa, nužno ih je samo sustavno ponavljati i davati im privid „istina” koje se ne propituju.

I ovdje ću ponoviti da je gotovo svaka knjiga koju sam pisao uglavnom bila prva u nizu konkretne teme, pa sam ih redovito smatrao uvodom u problematiku, a ne posljednjom i neupitnom riječju. Smatrao sam ih i poticajem za daljnje istraživanje, ali i akademsku polemiku. *Rat Hrvata i Muslimana u BiH od 1992. do 1994.* rezultat je mojega gotovo dvadesetogodišnjega bavljenja ovom problematikom i proučavanja nekoliko stotina tisuća dokumenata, od kojih je godinama minimalno 150 000 bilo dostupno svakome tko ima poveznicu na internet. Do maksimuma sam koristio osjetno manje dostupne muslimanske dokumente i sumnjam da ima ijedan doista relevantan koji je bio na platformi Slobodana Praljka i Suda u Haagu na koji se nisam referirao. Što se tiče hrvatskih dokumenata: Hrvatskoga vijeća obrane i Hrvatske vojske, sumnjam da mi je neki relevantan promaknuo, premda ne mogu isključiti takvu mogućnost iako je ona minimalna i svakako nenamjerna. Utemeljen odgovor o „težini” moje knjige dat će samo vrijeme iako je Šadinlija požurio zaključiti da

⁵ Smail ČEKIĆ, *Agresija na Bosnu i genocid nad Bošnjacima 1991-1993.* (Sarajevo: Ljiljan, 1994); Smail ČEKIĆ, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu* (Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava; KULT/B, 2004). Nije zgorega spomenuti ni da je navedeni Čekić bio član komisije pred kojom je disertacija obranjena. Mesud ŠADINLIJA, *Između pravde i realpolitike. Odnos mirovnih planova i vojnih operacija u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995.* (Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sveučilišta u Sarajevu, 2018), 9.

ona ništa neće promijeniti;⁶ u krugu njegovih istomišljenika neće bez ikakve sumnje. Oni se ionako kreću unutar postavljenoga okvira dogovorenoga rata.

U svojem odgovoru Šadinlija je s pravom skrenuo na previd koji sam napravio u vezi s njegovim biografskim podacima kada sam ga „imenovao” za direktora Ratnoga arhiva ARBiH. Taj djelomično netočan podatak o Šadinlijinom svojevremenoj funkciji preuzeo sam s jednoga bošnjačkoga internet-skog portala. Taj previd Šadinlija je iskoristio da svisoka docira tvrdnjom da ni u „jednoj vojsci ne postoji, pa ni u ARBiH – Vojsci Federacije BiH – Oružanim snagama BiH nije postojala formacijska dužnost direktora bilo čega i to svaki građanin s prosječnim znanjem o vojsci, bavio se vojnom poviješću ili ne, vjerovatno zna”.⁷ Premda je od mojega rada u Središnjem vojnom arhivu Ministarstva obrane Republike Hrvatske proteklo dobrih dvadeset godina, više nego dobro sjećam se da je čelnik te organizacijske jedinice bio ravnatelj, ili kako bi se reklo u Sarajevu – direktor. Ovo je još jedan pokazatelj da Sarajevo nije mjera svih stvari, nego samo jedna od mogućih inačica. Uz malo *guglanja* po bespućima interneta, direktora vojnih i ratnih arhiva sigurno bi se našlo na Zapadu i u državama koje su u sastavu NATO-a i u kojima su jasne granice između vojske i politike. Naravno, radi se o svijetu koji je daleko odmaknuo od koncepcije ONO i DSZ te ustroja JNA.

Na žalost, na mrežnim stranicama Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, čiji je Šadinlija sada djelatnik, nema životopisa zaposlenih, štoviše sve je u funkciji samopromocije direktora, pa imamo slučajeve da su neki javni dokumenti zacrnjeni, da ne kažem „cenzurirani”, u dijelu oko potpisnika, uključujući v. d. direktora i predsjedavajućega Vijeća Instituta.⁸ Čudan postupak za instituciju koja je navodno javna, posebice iz perspektive znanstvenih instituta u Hrvatskoj, u kojima se lako nađe popis svih zaposlenih, a znanstvenika sa životopisom, fotografijom i adresom elektroničke pošte, što je i normalno i uobičajeno za javne institucije čija djelatnost nije tajna ili bar ne bi trebala biti skrivena od javnosti. No, da ne idemo do Zagreba, dovoljno je reći da je slična praksa i u Institutu za historiju Univerziteta u Sarajevu, istoga onog sveučilišta u čijem je sastavu Institut u kojem radi Šadinlija.⁹

Neću se „braniti” na Šadinlijin način pa tvrditi da ne čitam predgovore knjiga. Taj biografski previd, koliko god da je neugodan za mene, nije napravljen iz zle namjere i nije mu svrha podmetanje, kao što je on učinio u slučaju kolege Ive Lučića, kojem je pripisao udbašku prošlost na temelju dokumenata iz sigurnosne domene koje je on koristio u svojoj knjizi o BiH od 1980. do

⁶ ŠADINLIJA, „Pismo izlišnog neprijatelja”, 354.

⁷ *Isto*, 336.

⁸ <http://www.institut-genocid.unsa.ba/userfiles/file/KRIZNI%20PLAN.pdf> (pristup ostvaren 7. 4. 2021.); <http://www.institut-genocid.unsa.ba/userfiles/file/PRAVILNIK%20O%20IZ-DAVA%C4%8CKOJ%20DJELATNOSTI.pdf>. (pristup ostvaren 7. 4. 2021.)

⁹ <http://iis.unsa.ba/uposlenici/> (pristup ostvaren 7. 4. 2021.); <http://iis.unsa.ba/uprava/> (pristup ostvaren 7. 4. 2021.).

1992., a kojima nije naznačeno mjesto pohrane. U navedenoj je knjizi životopis autora koji je dostupan i na mrežnim stranicama Hrvatskoga instituta za povijest, a koji je Šadinlija ignorirao, te se brani tvrdnjom da ne čita životopise autora, posebice ako su povezani s obavještajnim miljeom, pa je eto slučajno kolegu Lučića etiketirao udbašem. Nekome poput mene i kruga ljudi u kojem se krećem, živim i radim, i koje zanima tko su stvaratelji svega što čitam, slušam, gledam... to se doima nevjerovatnim. Pa ipak, tu možda ima i istine, što nije nešto čime se treba hvaliti jer u tom slučaju ocrtava Šadinlijin metodološki pristup. S takvim se pristupom bez nelagode može uzeti rečenica iz knjige generala Slavka Lisice, i to iz poglavlja iz kojega se vidi sav besmisao interpretacija o dogovorenom ratu, ili posegnuti za nekoliko stavki haške Presude šestorici dužnosnika Herceg-Bosne koja nema veze s dokumentima na kojima se temelji, nego je nametnuta pod pritiskom i u interesu onoga što zovemo međunarodnom zajednicom kao dokaz da su Hrvati u travnju 1993. napali Muslimane, premda je istina obrnuta.

Za razliku od previda s arhivom, Šadinlijina tvrdnja da je „potpuno netačno” da se bavi „problematikom građanskoga rata u Bosni i Hercegovini” spada u interpretativnu sferu i to nije nedvojbeno činjenica.¹⁰ To je prevladavajuće gledište sredine u kojoj Šadinlija živi i radi, kao i dijela BiH s većinskim bošnjačko-muslimanskim stanovništvom, uz mogući specifičniji pogled u nekom dijelu zapadne Bosne, posebice oko Velike Kladuše i okolice, u kojima je od 1993. do 1995. egzistirala Autonomna pokrajina (nakratko i Republika) Zapadna Bosna. Svojevremeno je u jednom članku politologinja M. Kasapović navela oko 30 autora (uglavnom s anglosaskoga područja) koji su rat u BiH definirali građanskim, pa je realno pretpostaviti da je ta brojka danas veća i da je to temeljna definicija koja prevladava u svijetu.¹¹ Stoga ću ovdje korigirati Šadinlijinu tvrdnju da „s dva pogrešno i netačno navedena biografska podatka od ukupno tri, Davor Marijan je i u ovom dijelu, statistički gledano, u granicama prosjeka ostatka teksta o kojem je riječ”. Ja bih rekao da sam od dva biografska podatka u jednom dijelom pogriješio jer sam Šadinliju imenovao direktorom Ratnoga arhiva ABiH, dok je on „stvarno” bio čelnik (direktor nije, vjerojatno upravnik ili načelnik, ili... što već bio) Arhiva Armije BiH. Previd je znači u nazivu prvoga čovjeka i arhiva, što jest propust, no nije podmetanje jer su funkcija i institucija točne. U skladu s tim, granice mojega prosjeka osjetno su veće jer je biografski previd jedina moja pogreška koju sam napravio u svojem odgovoru i koja je potpuno nevažna jer ništa ne mijenja. Nisam pukovnika nazvao pokojnikom, nego majora bojnikom. Kada tome dodamo da je iz prvoga Šadinlijina „osvrta” jedina utemeljena primjedba ona koja se odnosi na kronologiju preimenovanja muslimanske vojne sile i koju prihvaćam, to je, smatram, dobar pokazatelj da je moja knjiga mnogo bolja no što Šadinlija tvrdi.

¹⁰ ŠADINLIJA, „Pismo izlišnog neprijatelja”, 336.

¹¹ Mirjana KASAPOVIĆ, „Bosna i Hercegovina 1992-1995: građanski rat, izvanjska agresija ili oboje?”, *Politička misao* 52 (2015), br. 2: 37-61.

Biografski podatak smatrao sam nužnim jer, koliko god se to nekome možda ne čini, Šadinlija doista spada među nekoliko bošnjačkih autora o suvremenoj povijesti BiH od 1990. koje se može smatrati ozbiljnim (ovo doista nije ironija) usprkos tome što je iz mojega prethodnog i ovoga osvrta očito koliko je ta ozbiljnost čvrsta. Šadinlijina je „ozbiljnost” posljedica okolnosti da je imao pristup arhivskom gradivu ABiH, što mu u odnosu na druge istraživače daje prednost koju ne treba ignorirati.

Komentar da nije nimalo „osjetljiv na vlastito mjesto i ulogu u povijesti, pa ni ovu površnost” glede njegove dužnosti što sam napravio ne doživljava „posebno uvredljivom i usmjerenom” na njegovu „ličnost” odaje skromnu i samozatajnu osobu.¹² No problem je što takav pristup otvara pitanje stručne kompetencije autora i što je uobičajena praksa da se na znanstvenim knjigama ili onima koje na to pretendiraju uglavnom nalazi životopis autora, ako se već ne nalazi na mrežnim stranicama institucije čiji je zaposlenik. Nije svejedno radi li se o profesionalnom povjesničaru zaposlenom na mjestu koje omogućava pristup dokumentima ili amateru koji je napisao jedan ili dva rada. No kada, kao u slučaju M. Šadinlije, doktora historijskih znanosti, za travanjski sukob 1993., kada je ABiH napala HVO i počela rat koji je sa zanemarivim prekidima trajao gotovo godinu dana, nađete poveznicu na Presudu šestorici dužnosnika Herceg-Bosne (Jadranko Prlić i ostali) s dokazima koji nemaju veze s Lašvanskom dolinom ni onime što se u tim člancima tvrdi, tada vam je jasno da imate posla s osobom bez skrupula kojoj je prevara samo prihvatljiv način borbe protiv onih koji misle drugačije.

Osim što je skroman, samozatajan i vojnički potkovan, Šadinlija je i duhovit. Ta duhovitost dolazi do izražaja kada dvoji o mojim sumnjama u njegov rad.

„Ipak, kolega Marijan u istoj rečenici izrazio je i laganu dvojbu u pogledu vjerodostojnosti ovih podataka. Zbog njega i eventualnih čitalaca koje to zanima, a koji bi se mogli povesti za Marijanovom dvojbom, naglašavam da mi je prihvatljivo da se dio njih ne mora složiti sa zaključcima do kojih sam došao u svojim istraživanjima, niti sa slikom i interpretacijom historijskih događaja koje sam dao u knjizi. Kada je u pitanju vjerodostojnost, vrlo odgovorno tvrdim da je knjiga napisana na realnim dokumentima, koje sam imao u rukama, analizirao ih i koristeći podatke koje sadrže navodio njihove arhivske ili kancelarijske i druge oznake. Nijedan dio te slike, nijednu tezu, nijedan zaključak nisam zasnovao na dokumentima koje nikad nisam vidio, koje niko drugi nije vidio i opisao, čije sam postojanje i sadržaj samo hipotetički pretpostavio.”¹³

Moja sumnjičavost nije zbog dokumenata koje citira nego njihova odabira, tj. svjesnoga ignoriranja svega onoga što mu se ne uklapa u konstrukt, odnosno u njegov rad, i zbog „previda” koji to nisu jer su u pitanju „metodološki” postulati političkoga aktivizma kojima historiografija služi kao sredstvo za konstruiranje slike „bolje” prošlosti. Cijela ta dvojba oko sumnje preba-

¹² ŠADINLIJA, „Pismo izlišnog neprijatelja”, 336.

¹³ *Isto*.

civanje je loptice na moju stranu jer, za razliku od njega, ja sam se referirao na dokument koji nisam vidio. To je točno. No kako je ovdje iznesen niz tvrdnji, mislim da je nabolje dati cijeli citat, ma koliko bio dugačak, i potom osvrtno na njega.

„Upravo je opisani pristup historijskim izvorima bio jedna od spornih tačaka koju sam apostrofirao u svom prikazu Marijanove knjige na primjeru njegove revolucionarne teze da je ‘naredba kojom je 305. brdska brigada poslana u dolinu Vrbasa u stvari akt kojim je počeo rat između Muslimana i Hrvata’. Sam autor je na istom mjestu u knjizi napisao da se tom aktu prokaženom kao *casus belli* ‘za sada’ ne zna niti potpisnik, niti ‘nadnevak i djelovodni broj’. Pojednostavljeno rečeno, autor nikada nije vidio dokument na kojem gradi jednu tako značajnu tezu. Bilo bi mnogo lakše da je u ovome moguće identificirati samo profesionalni gaf i puku metodološku vratolomiju. Nažalost, ovakav odnos prema historijskim izvorima nema tako benignu prirodu. Davor Marijan je u svojoj knjizi više puta citirao knjigu Charlesa Shradera, a na dva mjesta njegovu tvrdnju da je januarski sukob 1993. bio probni napad i priprema za aprilsku ofanzivu 3. korpusa ARBiH. Pri tome se referirao na uvodni dio šestog poglavlja koje nosi naslov ‘Probni napad Armije BiH, siječanj 1993.’, koje je napisano na osnovu Shraderove hipoteze o postojanju takozvanog strategijskog ofanzivnog plana ARBiH, za koji vajni američki pisac navodi da ‘autor i vrijeme njegova nastanka ostaju nepoznati’ i ne navodi nikakav historijski izvor, što pojednostavljeno znači da ni on nikada nije vidio dokument, niti je pročitao tekst nekoga ko jeste. To Shraderu ne smeta da impresivnom dedukcijom detaljno rekonstruira njegov sadržaj i sve prateće detalje, poput pretpostavke da je ‘razrađen sredinom ljeta i početkom jeseni 1992’. Sada pred sobom nemamo samo grešku nedostojnu ozbiljnog profesionalnog historičara, već očit, političkim slengom opisano, metodološki ‘bugarski voz’: Shrader izmisli dokument i na osnovu toga interpretira događaje, što je moguće utvrditi uvidom u njegove izvore, odnosno u nepostojanje istih. Zatim Davor Marijan citira Shraderove izmišljotine i u naučnom aparatu uredno navede njegovu knjigu kao izvor, zamećući trag izmišljotinama za većinu nedovoljno upućenih čitalaca, a usput doda i dokument iz vlastite mašte. Poznatom tehnologijom pretvaranja laži u istinu njenim ponavljanjem, publika će u nekom trenutku, u nekoj od faza repetitive, biti uvjerena da su u pitanju činjenice utvrđene historijskom naukom, a ne vješta manipulacija konstruirana da liči na naučni rezultat.

Jednostavno, nedopustivo je u historiografiji izmišljati izvore ili naslijepo pretpostavljati njihov sadržaj i tu ne pomažu dodatna objašnjenja i proširivanje argumentacije, čemu je Marijan pribjegao u prilog odbrani svoje teze. Posebno kada su jednako neutemeljeni, poput njegove tvrdnje ‘da se u poslijeratnim bošnjačkim interpretacijama sustavno prešućuje dovođenje 305. brigade, tj. želi se prikazati da je angažirana nakon što je sukob izbio, a ne da je njezino dovođenje u prosincu 1992. bilo povod za sukob. Ako njezino dovođenje nije sporno, zašto se prešućuje?’. Ovo se odnosi na mene i na ostale bošnjačke autore, s jednim izuzetkom publiciranim krajem 2019. godine, s kojim Marijan također nije potpuno zadovoljan. Tema moje knjige i nivo posmatranih događaja u kontekstu odnosa vojnih operacija i sadržaja mirovnih

planova u Bosni i Hercegovini nisu mi nametali nužnost spominjanja dolaska vojnih obveznika iz Jajca na prostor Bugojna i Gornjeg Vakufa. I nije zgoreg ponoviti: nije 305. brdska brigada upućena u ovaj dio Bosne i Hercegovine, već njeno organizacijsko jezgro, koje je ondje prihvatilo ljudstvo koje je pristizalo u procesu njenog formiranja. Do početka sukoba u Gornjem Vakufu u januaru 1993. bio je formiran jedan bataljon. Neću se baviti razmatranjem Marijanove tvrdnje da u tekstovima ostalih autora ima ili nema podataka o ovome, ali ću istaći činjenicu da je 2016. godine objavljena dvotomna ratna hronika Gornjeg Vakufa, u kojoj je tema dolaska ljudstva iz sastava 305. brigade u decembru 1992. godine, ali i dolaska hrvatskih jedinica s drugih prostora na područje Gornjeg Vakufa i njihove uloge u januarskim borbama 1993. vrlo detaljno obrađena. Uporni istraživači mogu i putem internetskih izvora doći do vrijednih dokumenata koji govore o spominjanim detaljima vezanim za 305. brigadu. Dakle, nije održiva teza da bosanskohercegovačka historiografija, i bošnjački autori unutar nje, iz nekih konspirativnih razloga prešućuju dolazak boraca ARBiH iz Jajca na područje Bugojna i Gornjeg Vakufa, za šta nas Davor Marijan optužuje. Da je čitao pažljivije, našao bi da je o tome pisano.¹⁴

Da sam pažljivo čitao jasno je svakome tko uzme u ruke moju knjigu. No prvo da se vratimo Šadinliji i Shraderu. U jednoj napomeni u svojoj knjizi Šadinlija piše i o Shraderovoj knjizi:

„Iako su uzroci sukoba ARBiH i HVO tokom januara 1993. bili više nego jasni i proistekli iz unilateralne akcije HVO-a, među objavljenim naslovima koji se bave periodom agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. godine ima radova koji zavidnom vještinom manipulacije kombinuju historijske činjenice i validne izvore s potpunim izmišljotinama i konstrukcijama s ciljem falsifikovanja historijske istine i ocjena karaktera rata. Tako Charles R. Shrader, američki autor knjige *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992.-1994.* (Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2004), o situaciji početkom 1993. godine navodi iscrpno ‘strategijski ofanzivni plan ABiH’ iz čije realizacije su proistekli oružani sukobi ARBiH i HVO u srednjoj Bosni. Pri tome se ne navodi sam dokument, priznaje da mu se ne zna ni autor, ni vrijeme nastanka, ali se uzima kao utvrđena historijska činjenica i iscrpno citira. Ovakav pristup, iskorišten u konstrukcijama odbrana ‘haških uznika’ iz Lašvanske doline (Blaškić i ostali), i djela nastala njegovom primjenom, u ovom radu nismo uzimali kao relevantne.”¹⁵

U knjizi objavljenoj 2003. (znači prije 18 godina) i prevedenoj 2004. Shrader jasno piše da nema

„konkretnog dokaza – u smislu plana operacije ili dokumenta s političkom odlukom – koji bi nedvojbeno potvrdio da je ABiH planirala i izvodila napade na hrvatske enklave u srednjoj Bosni upravo s tim ciljevima. Mjesto, vrijeme, kao i oni koji su predložili i odobrili takav plan, ostaju nepoznatima. Je

¹⁴ Isto, 337-338.

¹⁵ ŠADINLIJA, *Između pravde i realpolitike*, 410 (bilj. 1364).

li ikada postojao pisani dokument s osnovama plana? Vjerojatno. Postoji li još uvijek kopija takvog dokumenta? Vjerojatno duboko u arhivi ABiH. Hoće li ona ikada biti javno razmotrena? Vjerojatno ne – zbog različitih razloga. S druge strane, ne postoji nijedan jasan dokaz koji bi potvrdio često ponavljajuću tezu novinara, osoblja UNPROFOR-a i promatračke misije EU-a i muslimanske promidžbe o tome kako je HVO planirao i proveo takvu ofenzivu protiv Muslimana. Odgovor na ključno pitanje tko je planirao i započeo sukob između Hrvata i Muslimana u srednjoj Bosni može dati samo pozorna i pomna procjena tisuća dokaznih fragmenata i njihovo uklapanje u smisleni obrazac koji bi objasnio motive, sredstva i okolnosti, na način na koji detektivi dolaze do uvjerljive rekonstrukcije zločina. Taj je proces mukotrpan, ali donosi pouzdane rezultate. Kad se primijeni na zbivanja u srednjoj Bosni između studenoga 1992. i ožujka 1994. godine vodi samo jednom zaključku: samo je armija BiH imala motiva, sredstava i priliku – ABiH je, a ne HVO, razradila strategijski ofenzivni plan i pokušala ga provesti”.¹⁶

Za razliku od Šadinlije, Shrader nije zalutao u historiografiju, iznio je pretpostavku i jasno rekao da za nju nema pisani dokaz uz komentar koji predstavlja suštinu historiografskoga rada. Komentar o Shraderu iz doktorata i odgovora na moj osvrt u oba slučaja Šadinliju predstavlja kao osobu s kojom je polemika besmislena, iako navodno uvažava da se dio čitatelja „ne mora složiti sa zaključcima do kojih” je „došao u svojim istraživanjima, niti sa slikom i interpretacijom historijskih događaja koje” je „dao u knjizi”. No zašto onda na navedeni način osporava Shraderovu interpretaciju? Sudeći po ovome, Šadinlija nije u stanju razlikovati činjenicu od interpretacije, što je za nekoga tko pretendira na tumačenje rata izvan osobnoga vidokruga nepremostiv hendikep. Interpretacija je rezultat analize činjenica i poznavanja konteksta teme koja se obrađuje. Povjesničar koji uđe u određenu problematiku ne bi trebao imati problem kontekstualizirati neka zbivanja i kada mu nedostaju neki elementi za cijelu sliku, u ovom slučaju neki dokumenti. U suprotnom, što je svrha suvremene historiografije, čekati da svi dokumenti budu dostupni, pa tek onda u „istraživanje”, i što ako neki bitan dokument nedostaje – zaključiti da „istraživanje” nema smisla bez njega? Istraživački postupak nije nekakva unaprijed zacrtana slagalica koju slažemo tako što dodajemo samo ono što se uklapa u naše ciljeve, ili u slučaju Šadinlije predrasude i postavke doktorata, pri čemu je nebitna „težina” tih dijelova i potpuno izostaje njihova „kritika” kada se umeću u slagalicu. Šadinlija iskrivljuje činjenice i daje nelogične i pogrešne interpretacije, a kako to ne radi samo iz neznanja i nesposobnosti nego s predumišljajem, onda to ne možemo nazvati drukčije nego laž i podmetanje, a sve u funkciji održanja nacionalno(istički) postavljenog okvira, odnosno dogmi kojih je dužan pridržavati se. Koordinate su unaprijed zadane tijekom rata i Šadinlija se samo prilagođava s većom ili manjom umješnošću. Moja je knjiga prva koja je na primarnim izvorima u cjelini dovela u pitanje

¹⁶ Charles R. SHRADER, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni. Vojna povijest 1992. – 1994.* (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2004), 108-109.

taj propagandni komplot, pa je očito imao osobnu potrebu reagirati ili to od njega zahtijeva funkcija koju obnaša. I reagirao je tako što mi je pripisao riječi koje nisam rekao, što mi prigovara zanemarivanje dokumenata koje nisam zanemario i nekorištenje „validnih” dokaza koje sam koristio. Šadinlijina metoda „ovaj dokument da, ovaj dokument ne” jer mu osporava konstrukt može funkcionirati samo među publikom koja takav rezultat očekuje. Na isti način, ovisno o konstrukt „dogovorenoga rata”, Šadinlija bira i ignorira vojna i politička zbivanja na ratištu i šire, o čemu ću reći nešto više u drugom dijelu članka.

Shraderova knjiga ima dobrih i slabih dionica, slabe su one koje temelji na izjavama sudionika.¹⁷ U slučaju njegove knjige suština problema jest ima li temelja za njegov zaključak o postojanju muslimanskoga plana za napad na Hrvate. To je problem s kojim sam se i sâm sreo, ujedno i pitanje konteksta muslimansko-hrvatskih odnosa i stanja potkraj 1992. godine. Ukratko, muslimanska strana nije bila zainteresirana za savezništvo s HVO-om, odnosno Hrvatima u BiH jer je (s pravom) smatrala da ima bolju potporu na međunarodnoj razini. Sukobi su od ljeta 1992. postajali sve češći s ustrojavanjem i opremanjem ABiH, a potpuno različita gledišta o budućnosti BiH međusobni su rat činili vrlo izglednim. Mašinerija Tužiteljstva Haškoga suda i svi oni koji su mu pomagali, a takvih je u RH bilo mnogo, nije pronašla dokaze da je HVO pripremao ratnu opciju protiv Muslimana. Istraživači Tužiteljstva imali su pristup svem gradivu HVO-a i HV-a u Hrvatskoj, uključujući i uvid u arhivske depoe, što im je odobreno radi dokazivanja suradnje i nastojanja da Hrvatska postane članica Europske unije. No da vidimo ima li indicija za muslimansku stranu, koja je, što znaju oni koji se bave ovom problematikom, imala višestruko manje dokumenata u optjecaju na internetskim platformama (prvenstveno S. Praljka i Sudskim spisima Haškoga suda), kao i u arhivima koji su mi bili dostupni, što sam uostalom objasnio u uvodu knjige, a Šadinlija prikazao u dijelu o svjesnom lažiranju nekih dokumenata ABiH, o čemu više malo kasnije.

U poglavlju „Kronologija zbivanja 1993. – 1994. i prilozi za razumijevanje muslimansko-hrvatskog rata” nakon kratkoga osvrtu na sukobe u siječnju 1993. napisao sam sljedeće rečenice:

„Prema **mišljenju** [naglašavam u ovom slučaju] američkog povjesničara Shrada, to je bio probni napad Armije BiH na HVO. Iz dostupnih dokumenata stječe se dojam da je Armija BiH pokušala izbjeći sukob u Gornjem Vakufu, ali bez saniranja povoda, a to je bilo povlačenje dovedenih pojačanja u općinu Kakanj.”¹⁸

¹⁷ To je još jedan pokazatelj slabosti svjedoka vremena, sve redom protivnika politike Franje Tuđmana, a koje Šadinlija nekritički eksploatira kao u slučaju „dogovora” iz Karadorđeva. ŠADINLIJA, *Između pravde i realpolitike*, 29-32.

¹⁸ Davor MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2018), 210.

Nisam napisao da je Shrader dokazao, nego po njegovu „mišljenju” (naglašavam i u ovom slučaju). To što Šadinlija namjerno krivotvori po svaku cijenu, pa i cijenu gubitka profesionalnoga integriteta, dijelom je i moj problem jer me odvlači od svakodnevnoga posla. Ponešto je trebao naučiti već na studiju povijesti, ako je to njegovo temeljno visokoškolsko obrazovanje. No da Šadinlija namjerno podmeće vidi se iz ovoga slučaja, a još više iz Presude šestorici dužnosnika Herceg-Bosne. On presudu tretira kao činjenicu koja služi za postizanje konkretnih političkih ciljeva. U slučaju sukoba u siječnju 1993. dokazao sam da ona ne „drži vodu”, kao i da je u slučaju travnja 1993. sramotna konstrukcija koja ne zaslužuje samo moralnu osudu jer se nameće u funkciji kolektivne krivnje jednom narodu čiji je krimen samo u tome što se pokušao održati na području gdje živi i gdje su njegovi preci stoljećima živjeli s oblicima organizacije koje je sâm iznjedrio preko svojih (u politološkom smislu, ali i zakonski) legitimnih predstavnika.

Očito je i da sukob u siječnju 1993. u dolini Vrbasa ne smatram probnim napadom kao Shrader, što sam i napisao u svojoj knjizi. Što se tiče mojega mišljenja da Shrader „vjerojatno ima pravo kada smatra da je vrh Armije BiH već u ljeto 1992., a najkasnije nakon pada Jajca ili borbi oko Novog Travnika počeo razradu strategijske ofenzive na HVO”, i dalje smatram da njegov zaključak nije neutemeljen. Shraderovu sam pretpostavku „pojačao” i tvrdnjom oficira ABiH Ivana Slavičeka, člana Štaba Vrhovne komande ABiH, koji je 27. studenog 1993. na sjednici Hrvatskoga koordinacionog odbora u Sarajevu rekao da „plan prodora muslimanskih jedinica do Makarske živi još od lanjske godine”, tj. od 1992. godine.¹⁹ Njegova se tvrdnja uklapa u konstrukt o Bosanskom primorju od Omiša do Bokokotorskoga zaljeva i knjižicom koju je u siječnju 1994. objavio Press centar Armije RBiH.²⁰ Uz ta dva neizravna dokaza, koji jesu važni, ali se ne mogu smatrati odlučujućima, naveo sam i dva mnogo čvršća. Dopis Envera Hadžihasanovića, komandanta 3. korpusa ABiH od 20. siječnja 1993., koji informira podređene snage u Bugojnu da još nije vrijeme za „sukob u svim gradovima HZ Herceg Bosna” te da je i „ta opcija predviđena” jer se u Gornjem Vakufu vidjelo da ABiH još nije bila spremna za opći rat s HVO-om.²¹ Drugi čvrsti dokaz jest razmjestaj dijelova 305. brdske brigade na područje koje je za HVO imalo strategijsko značenje. Tu problematiku Šadinlija lakonski svodi na komentar da sam dodao dokument iz svoje mašte. Nije to stvar moje mašte, nego analize izvora iz koje je očito da su dijelovi te brigade dovedeni prije sukoba i da su bili povod za njega. Utemeljeno je pretpostaviti da jedna takva postrojba nije mogla doći upravo u tom momentu u Gornji Vakuf bez zapovijedi. Nije to skupina lovaca koji su

¹⁹ Franjo TOPIĆ et al., *Hrvatski koordinacioni odbor u Sarajevu 1993. i 1994.* (Sarajevo; Zagreb: HKD Napredak; Napredak Futura d.o.o., 2016), 147.

²⁰ Enver IMAMOVIĆ, Ibrahim TEPIĆ, Ibrahim BUŠATLIJA, *Neum i bosansko primorje* (Sarajevo: Press centar Armije RBiH, 1994).

²¹ Sudski spisi Međunarodnoga kaznenog suda u Haagu (dalje: ICTY): Komanda 3. korpusa ARBiH, Angažovanje snaga prema G. Vakufu – odgovor, str. pov. br. 02/33-181 od 20. 1. 1993.

zalutali u šumi, pa svratili u selo Voljevac na rakiju, a potom zaposjeli položaje na Crnom vrhu, s kojega se nadzire prometnica koja spaja sjevernu Hercegovinu i srednju Bosnu. Šadinlija zbivanje tumači po scenariju iz američkih krimića nema oružja, nema zločina, ili po njegovu nema naredbe, nema slanja 305. brdske u dolinu Vrbasa. Sama naredba po sadržaju je vjerojatno standardni formulaični dokument koji sadržava osnovne naputke o mjestu smještaja, logističkom osiguranju i podređenosti, odnosno svakodnevnim aktivnostima postrojbe. No nije sukob izazvala naredba nego njezina provedba, odnosno dolazak dijela 305. brdske brigade u dolinu Vrbasa. Po knjizi na koju me je uputio i za koju nisam znao da postoji, jer je u pitanju lokalno izdanje do kojega je vrlo teško doći i koje vjerojatno nije ni bilo u prodaji, ta je postrojba stigla sredinom prosinca 1992., znači čak i prije no što sam mislio.²² Njezini autori pogoršano sigurnosno stanje od tada nisu povezali s uzrokom, a to je upravo dolazak novih snaga na područje s kojega se ugrožava prijevaj Makljen i veza sjeverne Hercegovine i srednje Bosne. Prema tome, nema dvojbe da su dijelovi 305. brdske došli prije sukoba, a njihov dolazak dokazao sam s dva dokumenta ABiH, jednim od 10. siječnja 1993., a drugim od 24. prosinca 1994.²³ Ako Šadinlija smatra da je jedini „validni” dokaz za to naredba o njezinu slanju, tu nema pomoći. Tvrdnja da je to dokaz iz moje mašte implicira da je dio 305. brigade sastavljen od vojno sposobnih muslimanskih prognanika iz Jajca samovoljno došao u dolinu Vrbasa i kao mjesto smještaja odabrao selo Voljevac.

No ovo je primjer kako se i bez svih dokumenata na temelju poznavanja konteksta može donijeti održiv zaključak. To je inače drugi čvrsti dokaz da je ABiH u kasnu jesen 1992. vukla poteze za rat s Hrvatima, a to pretpostavlja i nekakvo ratno planiranje. Dobar dio historiografije temelji se na pretpostavkama na osnovi fragmenata, pa bi dosljednom, premda selektivnom kada mu ne ide u prilog, primjenom Šadinlijina pristupa, odnosno interpretacijama protiv činjenica u košu za smeće završio najveći dio historiografije, uključujući i kompletnu tisućljetnu povijest Bosne koju su od 1990-ih stvarali pregaoci tipa Mustafe i Envera Imamovića.

Što se tiče Šadinlijine tvrdnje da dovođenje 305. brdske brigade nije prešućivano, to jednostavno nije istina. Konkretno sam naveo da je njezino dovođenje prešućeno u monografiji 3. korpusa ABiH, čiji je ustrojbeni dio bila do osnivanja 7. korpusa. Njezino dovođenje prešućuje i Enver Hadžihasanović, prvi ratni komandant 3. korpusa, po čijoj je naredbi vjerojatno i otišla u dolinu Vrbasa. Tu tradiciju prešućivanja nastavlja i Šadinlija u svojoj knjizi iz 2019. i taj „previd” obrazlaže tvrdnjom da tema njegove „knjige i nivo posmatranih događaja u kontekstu odnosa vojnih operacija i sadržaja mirovnih planova u Bosni i Hercegovini nisu mi nametali nužnost spominjanja dola-

²² Edin RAMIĆ, Fuad ZEC, *Gornji Vakuf grad heroj. Ratna hronika april 1992.-juli 1993.* (Gornji Vakuf/Uskoplje: Organizacija porodica šehida i poginulih boraca Gornji Vakuf; Organizacija ratnih vojnih invalida Gornji Vakuf, 2016), 160.

²³ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana*, 211-213, 239.

ska vojnih obveznika iz Jajca na prostor Bugojna i Gornjeg Vakufa”²⁴ Ovdje ću se ograditi samo na ponavljanje rečenica iz prvoga odgovora da Šadinlija u „svojem doktoratu navodi pokrete hrvatskih snaga u siječnju 1993., no ignoriranjem dovođenja 305. brdske brigade i on prešućuje povod za sukob. Ako je bitan dolazak triju autobusa vojnika HVO-a iz Hercegovine u dolinu Lašve 7. siječnja, i nešto kasnije u dolinu Vrbasa, zašto nije bitno prethodno dovođenje minimalno toliko muslimanskih vojnika prognanika iz Jajca u dolinu Vrbasa?” Posebice jer je pokret jednih snaga (muslimanskih) izazvao odgovor i pokret drugih snaga (hrvatskih). Šadinlija mi čak daje savjet da uporni „istraživači mogu i putem internetskih izvora doći do vrijednih dokumenata koji govore o spominjanim detaljima vezanim za 305. brigadu”. Pritom se referira na internetski repozitorij *Scribd* i dokument, tj. prijedlog Štaba Vrhovne komande ABiH od 24. prosinca 1994. u kojem je 305. brdska brigada pohvaljena.²⁵ Ovakvo besramno podmetanje, da ne uporabim neku grublju, ali primjereniju konstataciju, ostavlja bez riječi. Šadinlija me svisoka upućuje na dokument koji je na repozitoriju *Scribd* preuzet s internetske platforme S. Praljka i koji je meni bio jedan od ključnih dokaza da je ta postrojba stigla prije sukoba i koji sam u svojoj knjizi spomenuo četiri puta.²⁶

Premda nisam vidio naredbu o slanju 305. brdske brigade u osnivanju, i dalje tvrdim da je s njom počeo rat Hrvata i Muslimana, a sve do tada bili su u pitanju sukobi dviju izmiješanih vojski na istom teritoriju. To je suština koja je dovela do sukoba, a ne zapovijed Jadranka Prlića od 15. siječnja 1993. No, kao što sam već rekao, u bošnjačkim interpretacijama (bilo od političara tipa Alije Izetbegovića ili historičara Šadinlije) moguće je da povod izazove uzrok. Kad mi već u ovom segmentu docira o pristupu pravoga i ozbiljnoga profesionalnog povjesničara, zainteresiranom čitatelju skrećem pozornost na to da pročita njegovu interpretaciju siječanjskoga sukoba u Uskoplju – Gornjem Vakufu. U skladu s ustaljenim bošnjačkim pogledom (ne i samo njihovim), interpretira ga kao sukob koji je počeo zbog zapovijedi HVO-a od 15. siječnja 1993., što je otrcana propagandna podvala, ili jednostavno rečeno laž. Zahvaljujući dobrim dijelom internetu primijenio sam svoj „revolucionarni” pristup i na temelju analize hrvatskih i muslimanskih dokumenata dokazao da je sukob počeo navečer 11. siječnja 1993., znači četiri dana prije no što to tvrde pristaše „tradicionalnoga” pristupa. Nema tu ničega „revolucionarnog”, uobičajen metodološki pristup analize izvora, svih dostupnih bez ikakva selektivnoga probiranja. Samo sam tako dokazao da je sukob počeo prije 15. siječnja 1993. Moj je pristup „revolucionaran” jedino iz perspektive onih koji svoj rad prilagođavaju željama vladajuće politike u sredini u kojoj žive i rade.

²⁴ ŠADINLIJA, „Pismo izlišnog neprijatelja”, 338.

²⁵ ŠVKOSRBiH, Prijedlog, pov. broj: 05-2/2053-2 od 24. 12. 1994., <https://www.scribd.com/doc/300796434/24-11-1994-17-proglasena-viteskom-neke-brigade-slavnom-vaznoo-pdf> (pristup ostvaren 30. 1. 2021.).

²⁶ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana*, 213 (bilj. 1324), 413 (bilj. 2602) i 419 (bilj. 2641 i 2643).

U pitanju je samo još jedno podmetanje koje je lako osporiti. Dio hrvatskih dokumenata o tom sukobu prije sukoba bio je na internetskoj stranici Slobodana Praljka i sada su pohranjeni u Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata. Za one kojima je Zagreb predaleko, a imaju internet, dovoljno je da odu na mrežnu stranicu Haškoga suda i u slučaju protiv Envera Hadžihasanovića pregledaju primarne izvore, dokumente 3. korpusa ABiH, a ako nemaju previše volje, dovoljno je da potraže konkretne dokaze: DH 553, DH 558, DH 559, DH 561, DH 1713 i DH 1715. Sve su to dokumenti 3. korpusa ABiH koji svjedoče da je sukob počeo prije 15. siječnja 1993. i nezaobilazni su dokazi u analizi ove problematike. Da kojim slučajem Šadinlija nije skroman i samozatajan, i da je s nama podijelio svoje biografske podatke, znali bismo i jesu li ti dokumenti u Haag poslani dok je on bio čelnik Arhiva ABiH (na stranu kako se zvao dok je bio na tom mjestu, direktor, upravitelj, rukovoditelj, načelnik, ovaj ili onaj...). To je još jedan od razloga zašto sam sumnjičav prema njegovu radu.

Posve predvidivo, Šadinlija osporava i moju tvrdnju da je zahvaljujući Hrvatskoj i HVO-u BiH opstala kao teritorij i država i otvara problem činjenica i interpretacija uz komentar da je u pitanju previše slaba argumentacija.²⁷ On je već u „prikazu” potpuno ignorirao moje poglavlje u kojem sam dokazao, u to nema nikakve sumnje, da je u proljeće 1992. ozbiljan i učinkovit otpor srpskom pokušaju zauzimanja BiH pružila samo hrvatska strana. U travnju 1992. na tri strategijske točke hrvatske snage omogućile su da BiH opstane, odnosno spriječile JNA i bosanske Srbe da ju brzo i bez velikih napora u cijelosti zaposjednu: u jugozapadnoj Bosni, u kojoj su nakon poraza na Kupresu hrvatske snage od 10. travnja do 23. travnja spriječile prodor JNA prema Šuici i obranile Livno; druga je obrana na prijevoju Stolovi sredinom travnja, kada je spriječen pokušaj 4. vojne oblasti da iziđe na Neretvu, a treća je hrvatska obrana kod Gornjih Koliba, kada je spriječen izlaz Tuzlanskom korpusu na rijeku Savu u Bosanskom Brodu. Stanje na ratištu (uz manju pogrešku oko Rogatice – što je odraz referiranja na netočan podatak u doktoratu Rasima Delića) prikazao sam na zemljovidu koji je ponovljen u članku, iz kojega i osoba s krajnje slabim kognitivnim sposobnostima može zaključiti da gleda u grafički prikaz strategijske napadne operacije čiji je cilj zauzeti dolinu Drine, napraviti prodor iz jugozapadne Bosne u dubinu zapadne Hercegovine i istovremeno izići na Neretvu, a možda i dalje na sjeverozapad, ovisno o uspjehu, dok je na sjeveru na rijeci Savi planirano odsijecanje Bosanske Posavine od Hrvatske. U toj operaciji bile su angažirane snage JNA iz Kninskoga i Banja-lučkoga korpusa u jugozapadnoj Bosni, Titogradskoga i Bilećkoga korpusa u zapadnoj Hercegovini, Tuzlanskoga u Bosanskoj Posavini, a u istočnoj Bosni snage Tuzlanskoga, Novosadskoga i Užičkoga korpusa. Osoba koja nakon toga i dalje tvrdi da je u BiH na djelu bio dogovoreni rat između Hrvata i Srba namjerno laže i ignorira. No, prema metodološkom poučku M. Šadinlije, za ovakvu tvrdnju bila bi nužna minimalno direktiva Generalštaba Oružanih

²⁷ ŠADINLIJA, „Pismo izlišnog neprijatelja”, 338-339.

snaga SFRJ s urudžbenim brojem, pečatom i potpisom generala Blagoja Adžića, sve osim toga je moja bujna mašta.

Slično je stanje i u svibnju 1992., srpske snage bez otpora vrijednog spomena zauzimaju Doboj, grad strategijskoga značenja i s muslimanskom većinom na spoju Bosanske Posavine i srednje Bosne, bez ispaljenoga metka zauzimaju grad Donji Vakuf u dolini Vrbasa i, zar to treba naglašavati, s izrazitom muslimanskom većinom, stavljaju pod nadzor Bosansku krajinu uz mjestimični otpor, a u istočnoj Bosni napadaju Goražde. Muslimanske su snage do kraja mjeseca uspjele vratiti Srebrenicu, a hrvatske su zauzimanjem Modriče u Bosanskoj Posavini prekinule koridor između istočnoga i zapadnoga srpstva. Na kraju svibnja stanje na ratištu je takvo da se može bez ikakvih zadržki reći da su hrvatske snage vezale za sebe glavninu srpskih, na dijelu od Livna do prijevoja Stolovi i po dubini do Bugojna, Prozora i Mostara napravile spoj s HV-om, kao i da su zauzimanjem Modriče postavile organiziranu obranu u osam bosanskoposavskih općina u kojima su Muslimani bili izrazita većina u Brčkom i Gradačcu. Rezultat tih borbi je strategijski spoj koji je omogućio slobodan protok ljudi, dobrim dijelom muslimanskih izbjeglica iz BiH u Hrvatsku i dalje, muslimanskih vojnika iz RH u BiH, naoružanja i životnih potrepština preko Splita dalje u BiH i preko Slavenskog Broda u sjevernu i srednju Bosnu. To su bile prometne žile kucavice preko kojih je većina pomoći ušla u BiH, što su omogućili Hrvati, a ne Muslimani iz *Patriotske lige*. Rezultat je i vrijeme u kojem je Muslimanima omogućeno da se vojno organiziraju, naoružaju, pa potom demonstriraju „čudo bosanskog otpora” i napadnu HVO i Hrvate, što sam detaljno obradio u svojoj knjizi, na izvorima, a ne na izjavama političkih protivnika Franje Tuđmana. Ako navedeno nije bilo dostatno i temelj za opstanak BiH, onda što jest? I ne pečatim ja to samo, kako reče Šadinlija, „pravorjekom Franje Tuđmana”, nego analizom svih dostupnih i poznatih činjenica u koje spada i pravorijek njemačkoga diplomata Michaela Libala, koji kaže da su Muslimani „bili praktički bespomoćni i tijekom prvih mjeseci sukoba, da bi se oduprli srpskom napredovanju, uglavnom su ovisili o naporima hrvatskih snaga. Da nije bilo otpora hrvatskih snaga (kojima je nesumnjivo pomagala Vlada u Zagrebu), Srbi bi vjerojatno uspjeli uništiti Muslimane kao glavnu kulturnu i političku zajednicu u Bosni i Hercegovini”.²⁸ Da se ne radi o simpatizeru Hrvata u BiH i Tuđmanove politike svjedoči rečenica puna predrasuda da su međutim, „politički gledano, Hrvati” bili „dosta sumnjivi saveznici jer su njihovi ekstremniji čelnici nastavili težiti podjeli Bosne”.²⁹ U oba slučaja Šadinlija se ograničio samo na Tuđmanov „pravorijek”, što nije laž nego samo prevara.

Posve mi je jasno da u „legalnom i legitimnom” bošnjačkome miljeu postoji amnezija glede toga razdoblja. Nije lako priznati da je u tome mjesecu uloga muslimanskih snaga, bez obzira na to kako se zvale, bila u sferi „sitne”

²⁸ Michael LIBAL, *Njemačka politika i jugoslavenska kriza 1991. – 1992.* (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2004), 121.

²⁹ *Isto.*

taktike. No to je bila stvarnost muslimanske vojne sile i činjenice su neumoljive, dok su Hrvati ratovali sa Srbima, Muslimani su kalkulirali i do kraja travnja pokušavali napraviti od JNA vojsku koju će voditi Muslimani.³⁰ To nije urodilo plodom i ta se Izetbegovićeva „naivnost” ignorira.

Navedene hrvatske uspjehe u bošnjačkom političko-historijskom korpusu prešućuju akteri tipa Hasana Efendića, R. Delića i Sefera Halilovića, ali i historičari poput Smaila Čekića i Šadinlije, s tim da je potonji donekle „profesionalniji”, pa prešućuje samo borbe za Livno i Stolove. U odgovoru daje osvrt na Stolove i veže ih samo za interes RH, što je tek dijelom održivo. U borbi za Stolove HV nije sprječavao srpski prodor prema Makarskoj i Pločama i odsijecanje juga Hrvatske, što Šadinlija tumači na temelju nerelevantne literature, nego je sprječavao da JNA izbije na crtu Mostar – Čapljina – Hutovo – zapadna granica Popova polja, što je cilj iz Direktive 4. vojne oblasti od 10. travnja 1992. godine. Obranom Stolova HV je to spriječio, uvezao se s HVO-om Čapljina i stvorio osnovicu za operaciju *Čagalj* u lipnju 1992., koja je rezultirala zauzimanjem Stolca i protjerivanjem srpskih snaga iz doline Neretve, odnosno za pothvat koji je nakon rata nazvan *Lipanjске zore*. Osim toga, zar se Hrvati u Hercegovini nisu trebali braniti jer su tom obranom branili i RH?

Stolove smo riješili, no što ćemo s obranom Livna i jugozapadne Bosne, o kojoj Šadinlija ne reče ni riječ? Bit će da je i ona produkt moje bujne mašte, što bi netko tko bude čitao njegovu knjigu mogao zaključiti na temelju konstrukta koji je u „tumačenju” borbi za Kupres sklopio kako bi dao prilog za „dogovoreni” rat Hrvata i Srba, što je jedan od nosivih stupova njegove knjige.³¹ Upravo zbog toga konstrukta nije održiv Šadinlijin komentar da nema „šta reći osim da tema moje i knjige kolege Marijana nije ista, da aspekti posmatranih događaja zbog toga nisu isti, te da komparativna analiza koliko je i šta ko o kojem borbenom djelovanju napisao predstavlja besmislen posao, od kojeg ću se suzdržati”.³²

Bez uspješnih hrvatskih obrana u travnju i napada u svibnju 1992., oko čega bi se poslije vodile borbe na teritoriju odvojenom od Hrvatske na smjeru od Livna do zapadne Hercegovine i na rijeci Savi? Prema Šadinliji i sličnima, prihvaća se samo pomoć u nametanju muslimanske vlasti, koja nakon povlačenja Srba nije bila ni legalna ni legitimna, odnosno on svoju tvrdnju da su u travnju Hrvati omogućili opstanak BiH kao pojma i teritorija prevodi u konstataciju ako je u „pitanju odbrana Bosne i Hercegovine, onda bi postavljeni ciljevi morali sadržavati barem tu elementarnu postavku, doslovno: odbranu Bosne i Hercegovine, a poželjno i artikulaciju odbrane nezavisnosti, slobode, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka. U tome je uzrok Marijanove jezičke akrobatike”.³³ Ovdje je opet u pitanju „(ne)razumijevanje” moje jezične akrobatike, nisu Hrvati planski branili BiH, odnosno kako ju u duhu

³⁰ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana*, 85-95, 102-103.

³¹ ŠADINLIJA, *Između pravde i realpolitike*, 153-159.

³² ŠADINLIJA, „Pismo izlišnog neprijatelja”, 339-340.

³³ *Isto*, 339.

politike A. Izetbegovića shvaća Šadinlija, nego je to posljedica njihove uspješne obrane u jugozapadnoj Bosni, zapadnoj Hercegovini i Bosanskoj Posavini. Nakon listopada 1991. i napada JNA na kompleks sela Ravno i Izetbegovićeve izjave da to nije njihov rat, angažmana većega broja pričuvnika iz Teritorijalne obrane i JNA iz BiH u agresiji na Hrvatsku, suradnje s JNA u akciji *Punkt '91* radi nadzora važnijih prometnih pravaca i mjesta u republici, čime je otežano naoružavanje nesrpskoga stanovništva i njihova obrambena priprema, koji je to hrvatski interes da brani BiH? Hrvatska je obrana, da budem slikovit, omogućila da vanjska struktura BiH opstane u onom smislu kako je Izetbegović mudrovao 25. veljače 1992. na Glavnom odboru SDA, koji je informirao da je prevario Hrvate u svezi s referendumom o neovisnosti BiH, kada je rekao da je njihov, odnosno muslimanski rezon bio: „dajte da mi stavimo obručeve oko Bosne, da to sačuvamo, da otklonimo osnovnu opasnost a neka unutra nek se burka šta hoće, šta ja mogu?”³⁴ No „burkalo” se mnogo više no što je Izetbegović očekivao i na što njegova paravojska nije mogla odgovoriti, a „burkanje” nije preplavilo bačvu zvanu „Bosna” zahvaljujući tome što je to spriječila Hrvatska i Hrvati u BiH, u skladu s priznanjem Bosne i Hercegovine kao zajednice triju konstitutivnih naroda.³⁵ Po Šadinlijinoj vizuri, o obrani bi se moglo govoriti samo da je Hrvatska omogućila Muslimanima da uvedu svoju vlast i dominaciju, sličnu ovome što je danas na djelu u političkom životu BiH, što naravno nikome u HVO-u nije padalo na pamet. A i zašto bi?

Što se tiče mojega odgovora na Šadinlijino čuđenje da sumnjam, blago rečeno, u koncept suživota, toleranciju i multikulturalnost „kao temeljni princip društvene funkcionalnosti Bosne i Hercegovine, vežući ga neposredno za osmansku tradiciju i smatrajući ga lažnim, jer podrazumijeva navodnu muslimansku dominaciju”, nemam što dodati u odnosu na moj odgovor niti vidim smisla u komentiranju njegovih primjedbi.³⁶ Vjerovanje u bajke prerastao sam u predškolskom uzrastu, a osim toga više vjerujem svojim očima nego bošnjačkoj propagandi.

Kao i u „prikazu”, Šadinlija i u odgovoru negira da je ABiH nastala iz *Patriotske lige* i to je nužno citirati.

„U vezi s bezuspješnim pokušajem da se slika historijske stvarnosti posuvrati i stvori iluzija o tome kako je organizacija Patriotske lige preuzela Teritorijalnu odbranu Republike Bosne i Hercegovine, a ne obratno, podsjetit ću da je postalo opće mjesto i toliko puta publicirana činjenica, koju više niko ozbiljan ne propituje, da je Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine 9. aprila

³⁴ <https://www.hercegovina.info/vijesti/bih/tajne-lisabona-kako-je-alija-izetbegovic-prevario-hrvate/33178/> (pristup ostvaren 15. 6. 2021.). Tekst novinara Esada Hećimovića prenesen je iz sarajevskoga tjednika *Dani*, u kojem je objavljen 7. ožujka 2008. Vidi: Ivica (Ivo) LUČIĆ, *Uzroci rata. Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. godine* (Zagreb: Despot Infninitus; Hrvatski institut za povijest, 2013), 360-363.

³⁵ ICTY: Odluka Predsjednika Republike Hrvatske od 7. 4. 1992. o priznanju Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine kao suverene i samostalne države.

³⁶ MARIJAN, „Politika povijesti ili politika laži”, 973-975.

1992. godine donijelo odluku na osnovu koje su svi naoružani sastavi i pojedinci, osim snaga JNA i MUP-a, koji su djelovali na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine bili obavezni da se prijave štabovima Teritorijalne odbrane radi stavljanja pod jedinstvenu komandu i dobivanja jedinstvenih obilježja. Kao krajnji rok njihova stavljanja pod komandu TO određen je 15. april 1992. godine. Uredba sa zakonskom snagom o Oružanim snagama Bosne i Hercegovine donesena 20. maja 1992. uvela je naziv Armija Republike Bosne i Hercegovine za najvažniji dio Oružanih snaga i odredila da do organiziranja Armije njenu funkciju vrši Teritorijalna odbrana Republike Bosne i Hercegovine. Uredbom je kao dan formiranja ARBiH utvrđen 15. april 1992. godine, dan kada su sve naoružane formacije objedinjene unutar TORBiH. Ovo su mjerodavni primarni izvori za hijerarhijski i generički odnos Teritorijalne odbrane i Patriotske lige. Izražavajući respekt prema značaju i doprinosu Patriotske lige, ponavljam da ničiji lični stav, nikakav zaključak formalnih ili neformalnih skupova, bilo kojeg sastava i nivoa, nema nikakvu težinu niti značaj u odnosu na izvršne i zakonske akte najvišeg organa vlasti Republike Bosne i Hercegovine. Takvi pokušaji, koji svjesno ili nesvjesno idu za tim da dokažu paravojnu osnovu ARBiH, da izjednače po pitanju legitimnosti i legalnosti sve oružane snage u Bosni i Hercegovini u razdoblju 1992–1995, što je suština pregnuća i primjedbi Davora Marijana, uzaludan su posao i slijepa ulica ozbiljne historiografije.³⁷

Dok mi je u slučaju 305. brdske brigade držao „lekciju” jer se referiram na dokument koji nisam vidio, ali sam utemeljeno pretpostavio njegovo postojanje, u slučaju *Patriotske lige* drži mi „lekciju” jer sam se referirao na dokumente koje sam vidio i koji su dijelom i sada dostupni. U ovom je slučaju Šadinlija pilu okrenuo naopako jer se ne uklapa u aktualni dnevno-politički bošnjački konstrukt u kojem se kreću i rezultati njegova „istraživanja”. Da je Teritorijalna obrana nastala preimenovanjem iz *Patriotske lige* tvrdnja je: Štaba Vrhovne komande ABiH od 6. listopada 1992.; Stranke demokratske akcije od 11. do 13. studenog iste godine; Komande 3. korpusa od 12. veljače 1993. i Općinskoga štaba obrane Zenica od 17. ožujka 1993.³⁸ Nisu to poslijeratne tvrdnje nekakvih anonimusa iz prvoga sela sjeverno od Banovića ili Kalesije, nego muslimanskoga vojnog i političkog vrha, od kojih je dio dan pola godine nakon eskalacije rata. U oba slučaja Šadinlija obilazi oko njih kao mačak oko vruće kaše i umjesto da konkretno kaže da muslimanski vojni i politički vrh ne govori istinu, da ne kažem laže, on tvrdi da to nije istina jer dovodi u pitanje „legitimni” karakter muslimanske vojne sile koja je nastala iz paravojne *Patriotske lige* i kao dokaz nudi svoju časnu riječ iako mu je od časti ostalo vrlo malo. Dok se ne okuraži i ne ostavi po strani „respekt prema značaju i doprinosu Patriotske lige” i ne ponudi konkretne dokaze da rukovodeći kadar Teritorijalne obrane SR BiH u područjima s muslimanskom većinom nije bio na vezi Stranke demokratske akcije i član paravojne *Patriotske lige*, ja ću prednost davati ratnim dokumentima, a ne njegovoj poslijeratnoj časnoj

³⁷ ŠADINLIJA, „Pismo izlišnog neprijatelja”, 342.

³⁸ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana*, 95-96, 179.

„pionirskoj”. Kakav god bio ishod ovoga „problema”, meni je prihvatljiv. Ako se argumentirano ospore tvrdnje muslimanskoga vojnog i političkog vrha, to će biti još jedan dokaz koliko je laž bila uobičajena i rasprostranjena u muslimanskim vojnim i političkim strukturama.

U „prikazu” mi je Šadinlija prigovorio da sam u „pogledu ratnih zločina koje su počinile snage HVO-a ... primjetno suzdržan i uglavnom ih ne spominje u svom tekstu. U najeklatantnijim slučajevima, kada to čini naglasak njegovih razmatranja je nešto pomjeren. Tako kada govori o masakru u Ahmićima navodi samo da je u napadu HVO-a ‘poginulo i ubijeno 88 osoba’”.³⁹ U odgovoru pak kaže da je u jednom dijelu prikaza iznio „ocjenu da je autor u pogledu ratnih zločina koje su počinile snage HVO-a primjetno suzdržan i u toj ocjeni nisam sažeo nikakav ni nedostatak niti vrijednost knjige, već prosto karakteristiku unutar koje postaju očiti stvarni negativni aspekti njegovog pristupa, koje sam zatim i naznačio”.⁴⁰ S obzirom na to da sam u poglavlju „Ratni zločini” nabrojio zločine obje strane, na djelu je opet Šadinlijin kratkonogi pristup. Što se tiče Ahmića, njih sam u tekstu nabrojio 38 puta, od čega sam ih bez ikakva „suzdržavanja” kao zločin naveo jedanaest puta.⁴¹ Iz odgovora je očito da je problem u broju od 88 žrtava na koji sam se referirao na temelju monografije 3. korpusa ABiH. Šadinlija mi ovaj put zamjera što se nisam referirao na knjigu direktora njegova instituta za koju on tvrdi da daje točne podatke i koju sam doista ignorirao, premda ne isključujem mogućnost da su to doista točni podaci. No, ponovit ću da imam skepsu prema brojevima žrtava koji se iznose na bošnjačkoj strani, a još veću skepsu imam prema Institutu u kojem Šadinlija radi. Uz knjigu o Ahmićima iz pera njegova direktora, „prelistao” sam i njegovu suautorsku knjigu o Brčkom i smatram da se radi o „znanstveniku” kojega treba ignorirati. Zašto? U toj se knjizi prešućuje uloga Hrvatske i HVO-a u obrani općine Brčko i sve zasluge pripisuju *Patriotskoj ligi* i 108. brigadi ABiH.⁴² O djelovanju *Patriotske lige* nema ni naznaka u izvorima, a 108. brigada ABiH osnovana je u ožujku 1993. izdvajanjem izrazite muslimanske većine iz 108. brigade HVO-a.⁴³ Osoba koja je spremna lagati o neupitnim činjenicama teško da će biti objektivna i o vrlo ozbiljima, što zločin u Ahmićima jest.

³⁹ Mesud ŠADINLIJA, „Podrigivanje sukoba”, *Preporodov Journal* (2019), br. 218-219: 43.

⁴⁰ ŠADINLIJA, „Pismo izlišnog neprijatelja”, 343.

⁴¹ MARIJAN, „Politika povijesti ili politika laži”, 995-996.

⁴² Rasim MURATOVIĆ, Ermin KUKA, *Genocid u Brčkom 1992-1995*. (Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2015), knj. I, 42-43.

⁴³ Šadinlija je „nešto korektniji” kada tvrdi da je do tada jedinstvena 108. brčanska brigada 26. veljače 1993. „preformirana u dvije pješačke brigade: 108. pješačku brigadu HVO Brčko i 108. mtbr ARBiH”. ŠADINLIJA, *Između pravde i realpolitike*, 351. Da se ne referiram na svoju knjigu o Bosanskoj Posavini, glede pripadnosti 108. brčanske brigade HVO-a zainteresirane čitatelje upućujem na monografiju 2. korpusa ABiH. Sead SELIMOVIĆ, Izet ŠABOTIĆ, *Drugi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine 1992-1995*. (Tuzla: Ministarstvo za boračka pitanja Tuzlanskog kantona; JU Bosanski kulturni centar Tuzlanskog kantona; JU Arhiv Tuzlanskog kantona, 2017), 151-152.

Šadinlija ponovno otvara i pitanje odgovornosti za odbacivanje Cutileirova plana. No, da podsjetimo, u prikazu je tvrdio da sam ignorirao odluku Skupštine srpskog naroda od 11. ožujka 1992. o odbacivanju plana.⁴⁴ S obzirom na to da te odluke nisam ignorirao, što i sâm priznaje, može se problematizirati samo moja interpretacija. Te su odluke jedini dokaz da je bosanskohercegovačkim Srbima Cutileirov plan neprihvatljiv i smatram da ih se može tumačiti samo u kontekstu u kojem su nastale, 11. ožujka, i nije održivo njihovo „protezanje” na 18. ožujka, što tvrdi Šadinlija:

„Ako nije uspio doći do dokumenata, mogao se u mojoj knjizi ‘dotaći’ i stranica na kojima sam iscrpno naveo odluke tog tijela vezane za pregovore lidera vladajućih stranaka sa Cutileirom, i to sa 10. sjednice održane 11. marta kojom su odbacili ponuđeni plan, a koju je i Marijan spomenuo, i s 11. sjednice održane 18. marta na kojoj su zaključili da ‘u pogledu daljih razgovora ostaju na minimalnim zahtjevima usvojenim 11. marta’. Ni u kasnijem toku pregovora ovo tijelo nije promijenilo svoj stav. Odgovarajući na kolegin pokušaj duhovitosti, mogu reći da se plan ‘prihvaćen 18. ožujka’ može odbiti ‘tjedan dana prije’ na način da se 18. marta usvoji zaključak da se ostaje pri odluci o odbijanju plana donesenoj 11. marta.”⁴⁵

Zainteresirani čitatelj lako može na mrežnoj stranici Haškoga suda vidjeti stenogram sjednice Skupštine srpskog naroda od 18. ožujka 1992. iz kojega je očito da je Cutileirov plan prihvatljiv i na kojoj su Radovan Karadžić i Nikola Koljević upoznali vijećnike s time da se BiH dijeli po etničkom principu i da će biti tri nacionalne jedinice.⁴⁶ Nema ni govora o odbijanju plana kao što to tvrdi Šadinlija, pa je moja „duhovitost” očito na mjestu. Kada već čitatelje poziva i upućuje na internetske izvore, premda ih konkretno ne navodi, red je bio da bude dosljedan i da se osvrne na još poneku sjednicu, no on je to i sada i u svojem radu preskočio. Iz sjednica Skupštine srpskog naroda u BiH 24. ožujka očito je da su Srbi zadovoljni planom i da ubrzano rade na pravnom konstituiranju svojega entiteta prije potpisivanja plana.⁴⁷ To se posebice vidi na drugoj sjednici toga dana, 13. po redu, na kojoj prihvaćaju zaključke i osuđuju kombinatoriku oko toga plana te smatraju da bi priznanje neovisnosti BiH prije okončanja pregovora imalo tragične posljedice.⁴⁸ To znači da su smatrali da je potpisivanje plana samo pitanje dana, kao i da su znali da će Izetbegović ponovno napraviti verbalni manevar i odbaciti plan kao što je to napravio mjesec dana prije. Inače, taj Izetbegovićev potez Šadinlija prešućuje iako se u jednom prijašnjem radu referirao na njegov intervju iz 2000. u kojem je obja-

⁴⁴ ŠADINLIJA, „Podrigivanje sukoba”, 39.

⁴⁵ ŠADINLIJA, „Pismo izlišnog neprijatelja”, 346.

⁴⁶ ICTY: Stenografske bilješke 11. sjednice Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini od 18. 3. 1992.

⁴⁷ ICTY: Stenogram: 12. sjednica Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini od 24. 3. 1992.

⁴⁸ ICTY: Stenogram: 13. sjednica Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini od 24. 3. 1992.

snio da je laž taktički postupak u stratezijskom djelovanju.⁴⁹ Upravo je nova Izetbegovićeva izjava, uz izjave njegove stranke, bila povod da Srbi 27. ožujka proglase Ustav Srpske Republike BiH.⁵⁰ No Šadinlija sve to prešućuje jer se ne uklapa u njegov jednostrani prikaz koji se ni pedalj nije odmaknuo od ratne muslimansko-bošnjačke propagande. On kao Izetbegovićev sljedbenik prihvaća njegovo učenje i koristi laž kao taktički postupak u pisanju „znanstvenoga djela” uklopljenog u zadani okvir. Čitateljima skrećem pozornost na to da je srpska strana u prijedlogu ustavnoga uređenja BiH poslanom 1. studenog 1992. predsjedateljima Konferencije o bivšoj Jugoslaviji podsjetila na to da su sve tri strane prihvatile ustavne aranžmane 18. ožujka 1992. i da ne vide „razloga zbog čega su kopredsjednici dopustili da se ovaj dokument dezavuiše. Za nas je on, kao baza predgovora, nezaobilazan”.⁵¹

Šadinlija osporava i moju tvrdnju da je Cutileirov plan bio uvjet za priznanje BiH, što je naravno legitimno. Radi se o problematici koju ja po njegovu mišljenju slabo poznajem, u čemu se usudim iščitati poruku da je riječ o problematici koju on dobro poznaje. Za razliku od njega, neki istraživači u Lisabonskoj izjavi ministara vanjskih poslova zemalja Europske zajednice od 17. veljače 1992. vide uvjet za priznanje BiH. Šadinlija ne, iako ju korektno navodi.⁵² Netko tko slabo poznaje ovu problematiku, poput mene primjerice, i nakon uvida u kronologiju pregovora došao bi do zaključka da je prihvaćanje plana uvjet za priznanje. Jer ako je očito da Alija Izetbegović ne želi prihvatiti unutarnju podjelu BiH, postavlja se pitanje zašto ide na pregovore, pa ih prihvaća, pa ih u dva slučaja odbija. Zašto se sramoti pred međunarodnom zajednicom i dovodi u situaciju da, vjerojatno zbog toga, britanski diplomat Peter Carrington (osoba o čijem bi se moralu dalo govoriti) kaže za njega da je bio „užasna bijeda od čovjeka”.⁵³ U ovom ću slučaju zanemariti autore s hrvatskoga ili srpskoga govornog područja i potražiti neka druga mišljenja. Iz formulacije njemačkoga diplomata M. Libala, nesklonog Tuđmanu, što nije naodmet ponoviti, također bi se moglo zaključiti da je prihvaćanje plana bilo uvjet za priznanje:

„Zajedno sa Sjedinjenim Državama, EZ je 6. travnja odlučio priznati Bosnu i Hercegovinu. Europska zajednica nije čekala ishod Cutilherovih pregovora jer su poslije referenduma ti pregovori mogli jedino utjecati na *unutarnji* ustroj nove neovisne države.”⁵⁴

⁴⁹ Mesud ŠADINLIJA, *Prvi korpus ARBiH. Nastanak i razvoj 1992-1995* (Sarajevo: Ministarstvo za boračka pitanja Kantona Sarajevo, 2008), 183.

⁵⁰ ICTY: Stenogram: 14. sjednica Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini od 27. 3. 1992.

⁵¹ Miroslav TUĐMAN, *Istina o Bosni i Hercegovini: Dokumenti 1991. – 1995.* (Zagreb: Slovo M, 2005), 293-303, konkretno 295: Prijedlog ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine delegacije Republike Srpske od 1. 11. 1992.

⁵² ŠADINLIJA, *Između pravde i realpolitike*, 93.

⁵³ Brendan SIMMS, *Najsramniji trenutak: Britanija i uništavanje Bosne* (Sarajevo; Beograd: Buybook; Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2003), 16.

⁵⁴ LIBAL, *Njemačka politika i jugoslavenska kriza 1991. – 1992.*, 120.

Prihvatanje plana kao uvjet navode i američki politolozi Steven L. Burg i Paul S. Shoup.⁵⁵

Šadinlija „problem” rješava tako što Cutileirovo upozorenje Izetbegoviću da je to uvjet EZ-a za priznanje tumači kao pregovarački pristup i taktiku, a ne uvjet, o čemu „govori činjenica da je već 21. marta 1992. predsjedavajući Ministarskog savjeta Evropske zajednice, portugalski šef diplomatije Pinheiro, najavio priznavanje državne nezavisnosti Bosne i Hercegovine na zasjedanju Savjeta EZ-a za generalna pitanja, koje se trebalo održati 6. aprila u Luksemburgu”.⁵⁶ S obzirom na to da su sve tri strane 18. ožujka prihvatile Cutileirov plan, što znači da je uvjet ispunjen, gore navedena činjenica može se tumačiti samo kao pokazatelj da su pregovori privedeni kraju i da se brzo očekuje njihovo okončanje i stavljanje potpisa na plan. Kontekst, kolega Šadinlija, kontekst!

Problematika legitimnoga točka je gdje se mogu samo rezignirano zapitati što mi ovo treba, „raspravljati” s osobom kojoj elementarni pojmovi o demokraciji, legalnom i legitimnom nisu jasni. Bruka li se Šadinlija jer mu je to u opisu radnoga mjesta u Institutu za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava ili je u pitanju nešto drugo. Ogradio bih se da ne mogu točno procijeniti je li u pitanju stvarno nerazumijevanje ili „nerazumijevanje” jer mu se ne uklapa u konstrukt koji ide uz posao u Institutu. No, podsjetimo se kako je ova problematika otvorena. Na moju tvrdnju da su 1990. Hrvati u BiH nakon 1945. prvi put u vlasti dobili legitimne predstavnike Šadinlija izvlači „briljantan” zaključak da bi to

„značilo da su hrvatski funkcioneri iz aparata kvislinške i zločinačke NDH bili legitimni, a Hrvati u organima vlasti Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, uključujući najviše i najuticajnije predstavnike, poput Branka Mikulića, zatim druge visoke zvaničnike, poput Jadranka Prlića, i nižerangirane službenike u državnom aparatu, poput Ivice Lučića, jednog od rukovodilaca Državne bezbjednosti na području Hercegovine, da ovi Hrvati sve do 1990. nisu bili legitimni”.⁵⁷

S obzirom na to da sam osporio ovakav sulud zaključak koji iz negiranja poslijeratnoga legitimiteta komunista izvodi priznanje legitimnosti NDH, Šadinlija sada objašnjava:

„Napisao sam da nije bez značaja za razumijevanje njegovih stavova ‘tvrdnja da je hrvatski narod u Bosni i Hercegovini *prvi put nakon 1945.* u vrhu vlasti dobio svoje legitimne predstavnike’. Marijan me na ovo optužio da mu imputiram da je ‘filoustaša’ i da ne znam ‘da BiH nije postojala u Drugom svjetskom ratu, koji je završio 1945., kada su ju obnovili komunisti’. Također

⁵⁵ Steven L. BURG, Paul S. SHOUP, *The war in Bosnia-Herzegovina. Ethnic Conflict and International Intervention* (New York: ME Sharpe, Inc., 1999), 125.

⁵⁶ ŠADINLIJA, „Pismo izlišnog neprijatelja”, 345.

⁵⁷ ŠADINLIJA, „Podrigivanje sukoba”, 36-37.

je iznio mišljenje da je iz njegova teksta jasno da pitanja legitimnosti razmatra u socijalističkom razdoblju, pa su zato 'refleksije na Nezavisnu Državu Hrvatsku odraz podmetanja'.⁵⁸ U pogledu tvrdnje o podmetanju refleksija na NDH i toga da se primjedbe o legitimnosti odnose samo na socijalističko razdoblje, podsjetit ću na još jedan dio iz Marijanove knjige, koji sam citirao i u objavljenom prikazu:

'Izrazitog većini Hrvata Narodna, tj. Socijalistička Republika BiH bila je drastičan korak unatrag u odnosu na status i prava koja su izborili u zadnjim godinama Kraljevine Jugoslavije. Banovina Hrvatska, proglašena u kolovozu 1939. uoči samog početka Drugog svjetskog rata, dala je Hrvatima nakratko privid da su riješili svoje nacionalno pitanje. Nestankom Nezavisne Države Hrvatske i Banovina je nakon Drugog svjetskog rata gurnuta u, iz komunističke perspektive, ružnu nacionalističku prošlost.'⁵⁹

Nakon ovoga reći da poređenje 'prvi put nakon 1945.' nema nikakvu konotaciju na prethodno razdoblje pomalo je bezobrazno. Zašto ne od 1941. godine, ili je možda Pavelić s društvom na vlast došao slobodnim izborima? Zašto ne od 1938. kada su održani posljednji parlamentarni izbori u Kraljevini Jugoslaviji, ili od 1939. kada je političkim sporazumom Cvetković-Maček uspostavljena Banovina Hrvatska, u kojoj nikada nisu održani izbori za njene organe vlasti? Uostalom, Banovina Hrvatska ni teritorijalno, ni kao nedovršeni ustavnopravni provizorij Kraljevine Jugoslavije, nije identična s Narodnom i Socijalističkom Republikom Bosnom i Hercegovinom, pa nije mogla biti ni njen supstitut ni validna osnova za kompariranje položaja naroda na način kako to postavlja Davor Marijan.⁶⁰

Ako sam dobro shvatio ovaj igrokaz, da ne kažem „bosanski lonac”, rečenica „Nestankom Nezavisne Države Hrvatske i Banovina je nakon Drugog svjetskog rata gurnuta u, iz komunističke perspektive, ružnu nacionalističku prošlost” Šadinliji je dokaz da sam ipak nekakav filoustaša, premda mi on to navodno ne imputira i ne nastavlja bošnjačku ratnu propagandu o ustaškom HVO-u.⁶¹ Ako je i od Šadinlije, previše je. Dalje, kakve izravne veze Banovina Hrvatska, koja je prestala postojati u travnju 1941., ima s Federalnom, Narodnom i Socijalističkom Republikom BiH, o kojoj se može govoriti tek od travnja 1945. godine? Banovina Hrvatska je administrativno-teritorijalna jedinica iz Kraljevine Jugoslavije koja je bila pokušaj da se 1939. – 1941. u jednoj unitarističkoj državi riješi hrvatsko nacionalno pitanje okupljanjem teritorija na kojima je hrvatsko stanovništvo bilo većinsko, što je u okviru obiju Jugoslavija bilo najoptimalnije rješenje hrvatskoga pitanja. Narodna i Socijalistička Republika BiH je administrativno-teritorijalna jedinica iz druge Jugoslavije od 1945. do 1992. u kojoj su Hrvati bili trećerazredni narod. Ovdje je valjda „bezobrazluk” i sama pomisao da se dio tada nepostojeće BiH iz Kraljevine

⁵⁸ MARIJAN, „Politika povijesti ili politika laži”, 969.

⁵⁹ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana*, 24.

⁶⁰ ŠADINLIJA, „Pismo izlišnog neprijatelja”, 346-347.

⁶¹ *Isto*, 349.

Jugoslavije uključi u također tada nepostojeću Hrvatsku i ustroji Banovina Hrvatska, što je bio i početak federalizacije Jugoslavije, koja je u drugoj Jugoslaviji realizirana u šest narodnih republika s većim stupnjem centralizacije nego što je ikad bio u Kraljevini i što je bilo na snazi do sredine 1960-ih.

Šadinlija osporava moju tvrdnju da BiH nije postojala u Drugom svjetskom ratu te kaže:

„Na Marijanove konstatacije da ne znam da Bosna i Hercegovina nije postojala u Drugom svjetskom ratu i da su je komunisti obnovili 1945. godine, te da zbog neodržavanja slobodnih izbora od 1945. do 1990. legitimitet u sistemu vlasti Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije nije imao niko, najispravniji odgovor bio bi onaj emotivni. Bojim se da bih u tom slučaju na nemjestu mogao zazvučati kao bosanskohercegovački dramski umjetnik Josip Pejaković u čuvenoj monodrami *On meni nema Bosne*, pa ću se od toga suzdržati, mada vjerovatno nema primjerenijeg odgovora na ponavljanje suštinski uvijek istih velikodržavnih stupidarija. Zato ću ipak podsjetiti kolegu Marijana da je Bosna i Hercegovina postojala i prije i tokom Drugog svjetskog rata, a da je njena državnost obnovljena 25. novembra 1943. godine u Mrkonjić-Gradu, na prvom zasjedanju Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine, predstavničkog tijela koje nisu činili samo komunisti. Od rezolucije ovog zasjedanja na kojem su predstavnici naroda iskazali svoju volju da njihova zemlja bude ‘slobodna i zbratimljena Bosna i Hercegovina, u kojoj će biti osigurana puna ravnopravnost i jednakost svih Srba, Muslimana i Hrvata’ do ustavnih amandmana iz 1990. koji su je definirali kao ‘demokratsku suverenu državu ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana, Srba i Hrvata i pripadnika drugih naroda i narodnosti, koji u njoj žive’, trajala je i razvijala se uz jednakopravno učešće svih naroda preko njihovih političkih predstavnika u okviru važećeg političkog sistema. Ovo bi kolega Marijan vjerovatno ponovo nazvao ‘frazama koje nisu korespondirale sa bosanskohercegovačkom stvarnošću’.”⁶²

Je li, kako tvrdi M. Šadinlija, Bosna i Hercegovina obnovljena 25. studenog 1943. u Mrkonjić Gradu na „prvom zasjedanju Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine, predstavničkog tijela koje nisu činili samo komunisti”? Ako na ovu tvrdnju doslovno primijenimo metodološki postulat kao što je on napravio u slučaju 305. brdske brigade, doći ćemo do zaključka da u tom predstavničkom tijelu koje je obnovilo BiH nije bio nijedan komunist. Od 181 vijećnika koji su proglasili osnivanje BiH samo su četvorica bila „bivši poslanici”, dva Hrvatske seljačke stranke i po jedan iz Jugoslavenske muslimanske organizacije i Zemljoradničke stranke.⁶³ Očito nekada treba čitati i „između redaka” i kontekstualizirati zbivanja, kako u studenom 1943. u Mrkonjić Gradu tako i u prosincu 1992. i siječnju 1993. u dolini

⁶² Isto, 347-348.

⁶³ *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine: Dokumenti 1943. – 1944.* (Sarajevo: Institut za istoriju radničkog pokreta; Izdavačko preduzeće „Veselin Masleša”, 1968), 58-68: Zapisnik prvog zasjedanja ZAVNOBIH-a [od 25./26.] novembra 1943.

Vrbasa. I koje su konkretne i vidljive posljedice ove predstave koju je organizirala i vodila Komunistička partija Jugoslavije? Nikakve! I zašto Šadinlija takav pristup shvaćanja legitimnoga ne primijeni na BiH u prvoj polovini 1990-ih i ne postavi pitanje „legitimiteta” HRHB-a i R BiH koji nisu „preživjeli” rat jer su spojeni u Federaciju BiH, dok je Republika Srpska preživjela, no vraćena je u granice BiH. Isti je slučaj s „legalnom” A BiH i „nelegalnim” HVO-om i VRS-om – sve su to danas sastavnice legalne Vojske BiH.

Na žalost, „ravnopravan” položaj Hrvata u BiH od 1945. do 1990. s druga dva naroda jest fraza koja nije korespondirala s bosanskohercegovačkom stvarnošću, kao što je to i danas.

Moja tvrdnja da je Karadžić bio legitiman predstavnik Srba u BiH jako je uzrujala kolegu Šadinliju. U knjizi sam se toga problema već dotaknuo i zamorno je ponavljati nešto što bi i srednjoškolcu bilo jasno. U demokraciji ili nečemu što pretendira na takav sustav izborna pobjeda je itekako bitna. A na izborima je Srpska demokratska stranka uvjerljivo odnijela pobjedu u srpskome nacionalnom korpusu. Ja bih na temelju toga zaključio da je imala potporu glasača, tj. politički legitimitet. Čelnik stranke bio je Karadžić i na temelju toga bih zaključio da i on ima taj legitimitet, premda se osobno nije kandidirao na izborima. Na temelju toga legitimiteta angažirao se u predizbornoj kampanji. Je li govorio u Skupštini SR BiH od 12. do 14. listopada 1991. jer je imao politički legitimitet ili je bio tek neki Srbin „pokupljen” na ulici da nešto kaže pred zastupnicima? Na temelju političkoga legitimiteta pregovarao je i s Cutileirom. Stoga je Šadinlijin komentar relativiziranje Izetbegovićeve „kemijanja” s pojmom legitimnoga.

Šadinlija mi objašnjava da Karadžić nije dobio nijedan glas na izborima te navodi broj glasova koje je Mirko Pejanović dobio na izborima za srpskoga člana predsjedništva SR BiH, što ga po njegovu tumačenju čini legitimnim predstavnikom Srba.⁶⁴ Istini za volju, troje Srba dobilo je više glasova od Pejanovića (Biljana Plavšić, Nikola Koljević i Nenad Kecmanović) i u skladu s tim za članove Predsjedništva izabrana su dva kandidata s najviše glasova.⁶⁵ Kada je već nabrojio da je Pejanović dobio 335 392 glasa, mogao je dodati koliko je glasova na izborima za predsjedništvo SR BiH dobila Tatjana Luetić-Mijatović, ili Miro Lasić. Nijedan, jer se uopće nisu kandidirali za tu funkciju. Zanimljivo da Šadinlija u ovom traktatu o legitimnom ne spominje Kecmanovića, kojem je također bila namijenjena uloga „poštenoga Srbina” u skupini zvanoj Predsjedništvo R BiH. Vjerojatno jer je Kecmanović politolog i ponešto zna o ovoj problematici, što je i demonstrirao na sjednici Predsjedništva R BiH održanoj 3. srpnja 1992. kada je naglasio da nije predstavnik srpskoga naroda u Predsjedništvu, nego njegov pripadnik u toj instituciji.⁶⁶ Bilo bi zanimljivo

⁶⁴ ŠADINLIJA, „Pismo izlišnog neprijatelja”, 350.

⁶⁵ „Izvjешtaj o rezultatima izbora za člana Predsjedništva SR BiH”, *Službeni list SR BiH*, br. 42, 19. 12. 1990.

⁶⁶ Tomo ŠIMIĆ, *National Security and the Future* 7 (2006), br. 4: 202-203: Zapisnik 136. sjednice Predsjedništva R BiH, održane 3. 7. 1992. godine.

vidjeti kakav bi rezultat bio da se teorijske postavke M. Šadinlije o političkom legitimitetu primijene na Fikreta Abdića nakon što je osnovao Autonomnu pokrajinu Zapadnu Bosnu s obzirom na neupitnu činjenicu da je bio „najlegitimniji” u BiH jer je na izborima dobio uvjerljivo najviše glasova.

Stoga nema dvojbe, Karadžić je bio legitimni vođa Srba u BiH i to je činjenica koja se ne može relativizirati i koja, opet ponavljam, ništa ne govori o njegovoj odgovornosti za sve ono što se zbilo tijekom rata i zbog čega je osuđen u Haagu kao ratni zločinac.

Oko problematike legitimnoga red je da odgovorim i na pitanje kolege Šadinlije u „čemu je bilo HDZ-ovo i Tuđmanovo lično alhemičarsko umijeće i sposobnost kojim je, naprimjer, Jadranko Prlić od nelegitimnog predsjednika vlade Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, na koju je dužnost sasvim sigurno došao kao Hrvat, postao legitimni predsjednik vlade Herceg-Bosne”. Šadinlija potom dodaje da „nije bez značaja podsjetiti Marijana na njegov ključivi kriterij legitimnosti: slobodne izbore, kao i na činjenicu da Jadranko Prlić nije bio ni na jednoj izbornoj listi na bosanskohercegovačkim izborima 1990. godine”.⁶⁷ Što se tiče Prlića i Tuđmanove alkemije oko njega, ne sjećam se da sam igdje dao „legitimitet” navedenom. U uvodu i poglavlju svoje knjige objasnio sam svoje viđenje problema legalnoga i legitimnoga do povlačenja legitimnih srpskih predstavnika iz tijela vlasti u travnju 1992. i ne vidim potrebu da to ovdje ponavljam.⁶⁸ Nakon njihova povlačenja nema više ni legitimiteta na razini BiH, a o funkcionalnoj državi da i ne govorim.

U odgovoru je Šadinlija nastavio tamo gdje je stao u „prikazu” kada me je optužio da lažnim proglašavam izvješća čiji dijelovi ne odgovaraju mojoj „prenapregnutoj interpretativnoj konstrukciji”.⁶⁹ U odgovoru sam, kako piše, potvrdio ono što sam napisao u knjizi:

„kako je lažno izvještavanje ‘u Armiji Bosne i Hercegovine bilo veoma rašireno. Ostaje pitanje je li to, u što ne sumnjam, odraz pismene ili usmene naredbe Štaba Vrhovne komande Armije Bosne i Hercegovine o postupanju i stvaranju potrebne slike o drugima’. Pri tome Marijan misli na borbene izvještaje komandi korpusa ARBiH, koji su utvrđenim hijerarhijskim odnosom upućivani isključivo pretpostavljenoj komandi, Glavnom štabu, odnosno Generalštabu ARBiH. Imali su oznaku stepena tajnosti ‘povjerljivo’ i ‘strogo povjerljivo’. Niti su pisani, niti su čuvani na način da bi bili dostupni većem broju lica. Biti vojni povjesničar, a zaključiti da su akti koji spadaju u borbenu dokumentaciju u jeku rata bili pisani s planskom namjerom da obmanu javno mnijenje o toku i karakteru događaja na bojištu, da stvore ‘potrebnu sliku o drugima’, tj. o neprijateljima, siguran su znak ozbiljnog deficita resursa neophodnih za naučni pristup ovoj temi.”⁷⁰

⁶⁷ ŠADINLIJA, „Pismo izlišnog neprijatelja”, 348-349.

⁶⁸ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana*, 5-6, 53-78.

⁶⁹ ŠADINLIJA, „Podrigivanje sukoba”, 42.

⁷⁰ ŠADINLIJA, „Pismo izlišnog neprijatelja”, 354.

Nema smisla ponavljati, kratko ću se ograničiti na to da sam naveo konkretne primjere u kojima je HVO lažno optužen za sukob i to nije generalizacija kao što mi Šadinlija podmeće. Dio naprijed navedenih Šadinlijinih rečenica posve je utemeljen, jer zašto bi netko lagao samom sebi? To je pitanje na koje ja ne mogu odgovoriti, a upitno je može li i Šadinlija, jer je u oba slučaja to izbjegao. Suština je da izvješća 3. i 4. korpusa ABiH iz travnja 1993. optužuju HVO za izazivanje sukoba, što nije istina, i za što je na kraju krajeva najbolji pokazatelj Presuda šestorici dužnosnika Herceg-Bosne u kojoj su „dokazi” iskonstruirani na temelju dvaju ultimatumata brigade HVO-a iz Čapljine od 16. travnja za sukob koji je počeo dva dana ranije. To je svjesno podmetanje tužitelja koje je prihvatio i dio sudskoga vijeća, što je Šadinlija prihvatio i za sukob u Lašvanskoj dolini jer drugoga „dokaza” nema. Naravno, i to je primjer kako zlonamjerni konstrukt postaje činjenica iza koje stoji „autoritet” haške pravde i dijela međunarodne zajednice sa svim svojim manje ili više poznatim interesima i ciljevima.

Nakon niza incidenata i manjih lokalnih sukoba muslimanski napad na HVO 14. travnja 1993. u Konjicu izazvao je rat koji je s manjim prekidima trajao do proljeća 1994. i nema nikakve dvojbe da ga je ABiH izazvala i započela, što su potvrdili u Komandi 6. korpusa u studenom 1993. godine. To je očito i bez te potvrde, sučeljavanjem dokumenata obiju strana iz kojih je očito da je napad iznenadio HVO i da mu je trebalo nekoliko dana da reagira i pokuša pomoći ugroženim snagama i stanovništvu na području Konjica i Klisa.⁷¹ U međuvremenu sam imao priliku vidjeti i zapovijed brigade *Suad Alić* iz Konjica (poslije 43. brdske brigade) od 4. travnja 1993. za napad na „U” (dakako, ne radi se napadu na učitelje, što bi Šadinlija mogao ustvrditi), koji se po planiranoj izvedbi poklapa s napadom izvedenim deset dana poslije.⁷² Zahvaljujući Šadinliji (napokon neke koristi i od njega) i u knjizi o Gornjem Vakufu našao sam potvrdu za muslimanski napad jer je 10. travnja dio snaga muslimanskoga Štaba obrane angažiran za napad na širem području Parsovića, a to je na dijelu područja konjičke općine zvanom Klis.⁷³ Što se tiče srednje Bosne, gdje postoji sličan dokaz, nije na meni da objašnjavam kako je i tko je priznanje 7. muslimanske brigade za napad na HVO u Zenici u Komandi 3. korpusa „preveo” u optužbu da su napadnuti i poslao ga u Sarajevo (možda neki humanitarni radnik iz islamskih zemalja koji nije dobro znao jezik). S obzirom na to da na travnju 1993. ne može dokazati se radi o mojoj „prenapregnutoj interpretativnoj konstrukciji”, Šadinlija se usredotočio na Mostar i operaciju *Neretva*, gdje ponovno pokazuje da ima nepremostivih problema s razumijevanjem konteksta.⁷⁴

⁷¹ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana*, 320.

⁷² 7. brigada „Suad Alić” Konjic, Borbena zapovjest za napad na „U”, str. pov. br. 02-239/93 od 4. 4. 1993. (preslika u posjedu autora).

⁷³ RAMIĆ, ZEC, *Gornji Vakuf grad heroj*, 275.

⁷⁴ ŠADINLIJA, „Pismo izlišnog neprijatelja”, 355.

Šadinlija Mostar svodi na dio grada, ne na općinu čiji su sastavni dio područja Vrdi, gdje su taman primirene borbe da bi potom krenuli napadi 4. korpusa ABiH na dio grada pod nadzorom HVO-a. Stanje u gradu Šadinlija ne povezuje sa stanjem na Vrdima i pokušava konstruirati sliku da je HVO napao u gradu, što bi trebalo biti dokaz da muslimanska izvješća ne lažu. Također je u širem kontekstu „prešao” preko činjenice da je ABiH pokrenula operaciju odmah nakon što je 14. rujna 1993. potpisano primirje koje je stupilo na snagu 18. rujna. Već je to jasan indikator da nije namjeravala poštovati primirje i tajni dodatak o stvaranju zajedničke muslimanske i hrvatske republike koja je trebala stupiti u konfederalni odnos s RH. Štoviše, u vrijeme stupanja primirja na snagu ABiH je napala i HVO u dolini Lašve i ti su napadi trajali do pred kraj rujna.⁷⁵ Kao što sam već napomenuo: kontekst, kolega Šadinlija, kontekst je bitan. I jedna digresija, u odgovoru Šadinlija spominje potporu VRS-a u Mostaru koju je u svojoj knjizi prešutio, valjda mu se nije „uklapala” u konstrukciju o dogovorenom ratu.

Kada smo već kod Mostara, da se osvrnem na „teoriju Slobodana Praljka” o rušenju Staroga mosta, za koju Šadinlija kaže da sam ju preuzeo „bez ikakvog kritičkog odmaka”.⁷⁶ Koliko mi je poznato, jedini dokument HVO-a koji sadržava naredbu o gađanju mosta izdan je tijekom operacije *Neretva*, što je pokazatelj koliko je taj napad uzdrmao hrvatske snage.⁷⁷ Usprkos tome, most tada nije srušen, kao ni 30. lipnja 1993., što su bili najkritičniji dani za HVO u Mostaru. Srušen je 9. studenog u posve drugačijim okolnostima, za što se godinama optuživalo Praljka, što je on negirao, potpuno utemeljeno. S obzirom na to da se radi o prometnom objektu koji je bez obzira na iznimno spomeničko značenje bio legitiman vojni cilj jer je korišten u borbi, nisam smatrao da mu trebam dati više prostora no što sam mu dao. Naveo sam tko je konkretno optužen za rušenje i gledište „glavnoga” osumnjičenog koji smatra da to nisu učinile hrvatske snage. Nepunih dvadeset dana prije zbio se zločin u Stupnom Dolu kod Vareša, koji je Hrvatima u BiH ponovno priskrbio krajnje nepovoljnu pozornost, pa je predsjednik Tuđman na sastanku s predstavnicima Herceg-Bosne 5. studenog 1993. inzistirao da se to istraži i ne rade postupci koji štete.⁷⁸ U takvim okolnostima rušenje mosta kategorija je suludoga čina i na mjestu je pitanje stoji li iza njega politički i vojni vrh Hrvata BiH.⁷⁹ Siguran sam da ne, a to potvrđuju i izvješća, istrage, kao i optužnica SIS-a

⁷⁵ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana*, 295-297, 353-354.

⁷⁶ ŠADINLIJA, „Pismo izlišnog neprijatelja”, 354. U odnosu na „prikaz” ovo je ipak korak naprijed jer ne maše Presudom šestorici dužnosnika HVO-a. ŠADINLIJA, „Podrigivanje sukoba”, 43.

⁷⁷ ICTY: Mješoviti topničko raketni puk GS HVO, Izvješće, SP br. 04-589/93 od 19. 9. 1993.

⁷⁸ *Stenogrami o podjeli Bosne* (Split; Sarajevo: Kultura & Rasvjeta d.o.o.; Civitas d.o.o., 2005), knj. I, 379-431, konkretno 388-389; Zapisnik sa sastanka predsjednika RH s predstavnicima Herceg-Bosne održanog 5. 11. 1993.

⁷⁹ *Stenogrami o podjeli Bosne*, knj. I, 449-471, konkretno 457; Zapisnik s razgovora predsjednika RH s predstavnicima Herceg-Bosne održanog 10. 11. 1991.

HVO-a. Ako je doista srušen s hrvatske strane, to je učinio netko iz drugačijih pobuda, koje su na kraju rezultirale ocjenom koju je dao Praljak.

Što se tiče „demoniziranja” Izetbegovića,⁸⁰ naveo sam dovoljno dokaza da je njemu laž bila možda i najjača politička značajka, primjerice prevaru Hrvata pri referendumu o neovisnosti BiH, prihvaćanje i odbijanje Cutileirova plana dva puta, što je i sâm priznao 2000. godine za intervju Slobodnoj Europi. No visoko mjesto u nekoj budućoj antologiji suvremene bošnjačke laži zaradio je „sposobnošću” da nakon sastanka Bobana i Karadžića u Grazu održanog 6. svibnja 1992. rezignirano otputuje u Skopje 26. travnja 1992. na sastanak s Brankom Kostićem i Blagojem Adžićem. I tu je „činjenicu” servirao 2001., dvije godine prije smrti, u autobiografiji s kojom je zaključio život i političku karijeru. Sve se to argumentirano može pročitati u mojoj knjizi.

Što sam imao reći o „Uputi muslimanskom borcu” uglavnom sam rekao u knjizi i odgovoru na prikaz. Dodao bih još dva komentara. Prvo, da na tom naputku ne gradim teoriju o lažljivosti borbenih izvješća komandi ABiH, što je uostalom očito iz moje knjige i ovoga odgovora. „Teoriju” gradim na analizi dokumenata koji mi za sukobe u travnju 1993. nisu osporeni, kao ni u slučaju operacije *Neretva*, koji se ne mogu osporiti ni kada se promatraju unutar jednoga dijela, što je Šadinlija pokušao. Drugo, stavit ćemo na stranu ratnu varku i, kako tvrdi Šadinlija, da se u tom naputku kaže da je u „svakoj drugoj međusobnoj komunikaciji boraca, što uključuje i korespondenciju potčinjenih komandi s pretpostavljenima, laganje

strogo zabranjeno i označeno najstriktnijom vjerskom zabranom – haramom. Da je pročitao [Marijan, op. a.], koliko sam to već puta ovdje napisao, ne bi načinio tako veliku grešku i kao doktrinu karakterističnu za ARBiH proglasio međusobno laganje njenih komandi o neprijatelju, na osnovu navodne preporuke iz teksta koji o tome govori sve suprotno, a koji uz to i nije bio dokument ARBiH i ni na koji način njene jedinice nije obavezivao na njegovu primjenu”.⁸¹

Ne zvuče te rečenice loše, ali ne korespondiraju s dokazima koje sam iznio o lažnom izvješćivanju u konkretnim slučajevima. Šadinlija olako ignorira životopise nekih od potpisnika tih izvješća kojima je religioznost bila retrogradna pojava do izlaska iz JNA, kao što ignorira „previde” koje je napravio u prikazu moje knjige. Na kraju, nakon što me u dva navrata pokušavao omalovažiti hrpom laži, podmetanja, doskočica i poskočica, Šadinlija mi blagonaklono poručuje da mi nije neprijatelj, štoviše da sam sâm sebi najveći neprijatelj.

Doista, u laži su kratke noge, što se vidi i u ovom slučaju, premda nisam siguran ima li ih kolega Šadinlija uopće.

⁸⁰ ŠADINLIJA, „Pismo izlišnog neprijatelja”, 358.

⁸¹ *Isto*.